

Antea Group Archeologie 2021/33

Het Erfgoed van de Haven Waalwijk nader
bekeken

Gedempte Haven 2021 te Waalwijk

projectnummer 464630
revisie 00
28 april 2021

Antea Group Archeologie 2021/33

Het Erfgoed van de Haven Waalwijk nader bekeken

Gedempte Haven 2021 te Waalwijk

projectnummer 464630

revisie 00

28 april 2021

Auteurs

V. Van Looveren

G. Sophie

K. Van Huet

H.J.L.C. Koopmanschap

Opdrachtgever

Gemeente Waalwijk

Taxandriaweg 6

5141 PA WAALWIJK

datum vrijgave	beschrijving revisie 00	gecontroleerd	vrijgave
28-4-2021	Voorgelegd aan bevoegd gezag	J.E. Colijn 	R. Zuurbier

Inhoudsopgave

Blz.

Samenvatting	2
1 Inleiding	5
2 Bureauonderzoek	6
2.1 Beschrijving onderzoekslocatie	6
2.1.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied	6
2.1.2 Huidig en toekomstig gebruik	7
2.1.3 Archeologisch beleid	8
2.1.4 Landschappelijke situatie	9
2.1.5 Historische situatie en mogelijke verstoringen	12
2.2 Bekende waarden	18
2.2.1 Archeologische waarden	18
2.3 Ondergrondse bouwhistorische waarden	22
2.4 Archeologische verwachting	23
2.4.1 Bestaande verwachtingskaarten	23
2.4.2 Gespecificeerde archeologische verwachting	24
2.5 Conclusies en advies voor vervolgonderzoek	25
3 Erfgoed voorstel	27
4 Veldonderzoek	36
4.1 Doel- en vraagstelling	37
4.2 Onderzoeksoptzet en werkwijze	37
4.3 Resultaten	38
4.3.1 Bodemopbouw	39
4.3.2 Archeologie	40
5 Conclusies en advies	41
5.1 Conclusies	41
5.2 (Selectie)advies	41
Literatuur en geraadpleegde bronnen	44
Lijst met afbeeldingen	46
Bijlagen	
1 Archeologische perioden	
2 AMZ-cyclus	
3 Boorbeschrijvingen	

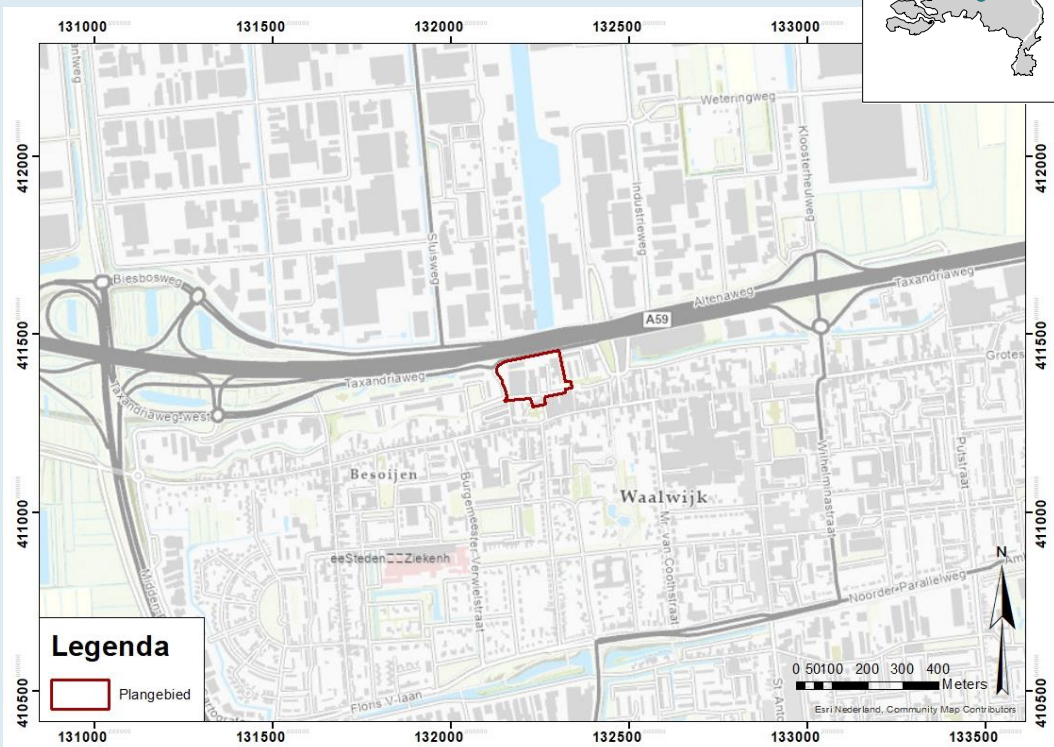
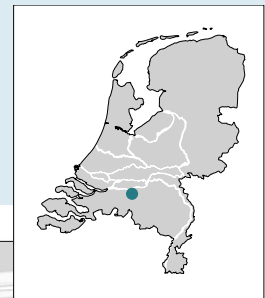
Kaartbijlagen

464630-ARCHIS	Gegevens uit ARCHIS
464630-S1	Situatiekaart met ligging boorpunten

Administratieve gegevens

Projectnummer Antea Group 464630
OM-nummer 4943936100
Provincie Noord-Brabant
Gemeente Waalwijk
Plaats Waalwijk
Toponiem Gedempte Haven

Kaartblad 440
Coördinaten 132125/411416 132339/411341
132150/411314 132302/411455
Opdrachtgever Gemeente Waalwijk
Uitvoerder Antea Group
Datum uitvoering Februari 2021
Projectteam J.E. Colijn (projectleider)
V. Van Looveren (KNA-archeoloog)
G. Sophie (senior KNA-archeoloog en senior KNA-prospector)
K. van Huet (erfgoedsspecialist)
Vrijgave conform KNA H.J.L.C. Koopmanschap (senior KNA-archeoloog (4002) en senior
KNA prospector (4003))
Bevoegd gezag Gemeente Waalwijk
Deskundige Bevoegd gezag Mevr. S. de Kock
Beheer documentatie Antea Group

Afbeelding 1. Uitsnede topografische kaart met de ligging van het plangebied.

Samenvatting

In februari 2021 is in opdracht van de gemeente Waalwijk door Antea Group een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor het plangebied 'Haven Waalwijk' te Waalwijk, gemeente Waalwijk. Het onderzoek heeft bestaan uit een archeologisch bureauonderzoek en vervolgens uit een verkennend archeologisch booronderzoek. Om de resultaten vervolgens ook als inspiratie te kunnen gebruiken voor het gebruik van de haven van Waalwijk voor nu en in de toekomst is onderhavig rapport daarnaast ook voorzien van een praktische erfgoed component. De resultaten van de archeologie en het beleefbaar erfgoed zijn in maart een eerste keer met de opdrachtgever besproken.

Het plangebied valt binnen de vigerende bestemmingsplannen 'Bestemmingsplan Gemengd gebied', waarvoor dubbelbestemmingen waarde – archeologie zijn opgenomen. Wanneer in hetzelfde plangebied verschillende dubbelbestemmingen met verschillende vrijstellingsgrenzen gelden, worden in de norm de strengste vrijstellingsgrenzen voor het gehele plangebied gehanteerd. Derhalve geldt een onderzoeksverplichting bij bodemingrepen vanaf 100m² en 0,3m -mv. Op dit moment zijn er diverse herontwikkelingen binnen het plangebied in ontwikkeling. Met onderhavig bureauonderzoek heeft de gemeente al hetgeen conform de Erfgoedwet 2016 in een eerste fase benodigd is bijeen willen brengen. Dit rapport is daarmee na vaststelling door opdrachtgever en de bevoegde overheid het uitgangspunt naast het vigerend gemeentelijk erfgoedbeleid.

Archeologisch bureauonderzoek

Uit het archeologisch bureauonderzoek komt naar voren dat de ondergrond van het hedendaagse Waalwijk bestaat uit een dekzandrug. Op deze dekzandrug zijn in het verleden resten aangetroffen uit de steentijd die duiden op kampementen uit deze periode. Gedurende de bronstijd en de eeuwen die daarop volgden was het gebied te nat voor permanente bewoning maar tijdelijke aanwezigheid zal zeker hebben voorgekomen. Vanaf de volle middeleeuwen raakt het landschap rondom Waalwijk meer en meer bruikbaar voor langdurige vesting. Ontginning van de veengebieden en vanaf de latere dertiende eeuw ook het steken van turf als brandstof bracht het gebied in een stroomversnelling van ontwikkeling. Reeds vroeg in de veertiende eeuw kreeg Waalwijk als kroon op deze ontwikkeling haar stedelijke privileges uit handen van de Hertog van Brabant. Vijftig jaar later in dezelfde eeuw was de regionale politieke agenda een andere maar Waalwijk bleef, mede dankzij haar haven, de aorta van de Langstraat en hierin vormde de haven de verbinding tussen Waalwijk en haar achterland enerzijds, en de grote steden in Holland, Gelre en Brabant anderzijds.

De laatmiddeleeuwse haven zal haar oorsprong ergens in de twaalfde eeuw kennen en werd telkens uitgebaggerd en opnieuw beschoeid om deze open te houden en aan te passen aan het gebruik van de haven dat telkens wijzigde in de loop van de tijd. Ze transformeerde van transportplaats van agrarische producten in de late dertiende eeuw naar de verzamelplaats van het turf uit het achterland voor verschepping naar de grote steden. Veel bouwmaterialen voor de Kerk aan de Haven en andere voornamen gebouwen in het laatmiddeleeuwse Waalwijk, Baardwijk en Besoyen zal tevens via dezelfde haven zijn aangevoerd. In de opbouw van de militaire sterkte van de hertog van Brabant in de vroege veertiende eeuw en tijdens de Tachtigjarige oorlog verkreeg de haven ook kortstondig het aanzicht van een oorlogshaven waar wapentuig, soldaten en voorraden bijeen werden gebracht voor de belegeringen van respectievelijk Geertruidenberg en 's-Hertogenbosch. Ook na deze oorlog bleef de haven functioneren en werd hoogstwaarschijnlijk in de 17e eeuw op initiatief van de heer van Waalwijk verdiept.

In de periode die daarop volgde is de haven waarschijnlijk nog een aantal keer verdiept. De haven is pas in de jaren zestig van de vorige eeuw gedempt. Rondom de haven zijn resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd te verwachten die gerelateerd zijn aan havenactiviteiten.

Archeologisch booronderzoek

In het verleden is in het gebied dat anno 2021 als plangebied Haven Waalwijk 2021 is aangemerkt al divers archeologisch onderzoek uitgevoerd. Om nu een dekkend beeld te krijgen van de ondergrond is allereerst in het bureauonderzoek bijeengebracht wat al bekend was. De ontbrekende delen waar nog geen beeld van de ondergrond bestond en waarvoor betredingstoestemming was verkregen is in 2021 alsnog geboord.

Uit eerder onderzoek in het oostelijke deel van het plangebied (Zaakid. 3993700100) is bekend dat de venige sliblaag, die werd aangetroffen aan de onderkant van de haven, mogelijk een potentiële archeologische laag betreft. Daarnaast werden op basis van dat onderzoek ook resten van eventuele kademuren, beschoeiingen en kadevloeren verwacht. Het advies uit dit onderzoek, om bij toekomstige bodemingrepen een vervolgonderzoek uit te laten voeren, blijft behouden.¹ Het uitgevoerde onderzoek heeft vooral plaatsgevonden in opgehoogde grond. Een deel van de boringen is gestaakt en in een ander deel lijkt een C-horizont aangetroffen, maar dat zou dus ook cunetzand met een humeuze 'leeflaag' kunnen zijn.

Advies op basis van het booronderzoek

Het uitgevoerde onderzoek heeft vooral plaatsgevonden in opgehoogde grond. Een deel van de boringen is gestaakt en in een ander deel lijkt een C-horizont aangetroffen, maar dat zou dus ook cunetzand met een humeuze 'leeflaag' kunnen zijn.

Westelijk van de voormalige havenbak is dus sprake van een circa 1,5 m dik geroerd ophoogpakket. Dit komt (zeer) goed overeen met de AHN (zie afbeelding 19). Op basis van deze gegevens is het advies van Antea Group tweeledig:

- Het gebied westelijk van de voormalige havenbak kan worden vrijgegeven tot een diepte van 1,3 m – mv. Er wordt een bufferzone van 0,2 m gehanteerd, omdat deze laag niet overal even dik is. Mochten er bodemingrepen plaatsvinden die dieper gaan dan deze 1,3 m – mv is eventueel nader onderzoek noodzakelijk

Het gebied van de voormalige havenbak en het gebied ten oosten daarvan houden een onverminderd hoge archeologische verwachting houden. Nader archeologisch onderzoek is hier noodzakelijk indien de bodemingrepen dieper gaan dan 0,3 m – mv (conform vigerend gemeentelijk beleid). Het onderzoek dient hier te bestaan uit een archeologisch proefsleuvenonderzoek (eventueel gevolgd voor een archeologisch opgraving) waar dit mogelijk is, of uit een archeologische begeleiding waar dit moet (bijvoorbeeld vanwege aanwezige verontreinigingen en saneringen e.d.).

Het lijkt daarnaast ook nog aanbevelenswaardig om na te gaan of er in gemeentelijke of regionale archieven nog gegevens (vergunningen etc.) te vinden zijn over de werkwijze die gebruikt is bij het dempen van de oude haven en /of het ophogen van het gebied.

Erfgoed voorstel

De gemeente Waalwijk wil verband creëren tussen de projecten en heeft hier het thema *Erfgoed* voor gebruikt. Dit is een goed begin, maar behoeft wellicht nuanceren. Een thema is een onderwerp dat iets over het concept zegt. In deze situatie geeft het thema *Erfgoed* inzicht in de projecten, maar zegt verder niets over toekomstige contexten. Het hebben van een visie is waar

¹ Koopmanschap, Colijn en Teekens, 2016.

een concept om draait en zich van een idee of thema onderscheidt. Na het Strategische Visieplan 2025 van de gemeente Waalwijk te hebben gelezen, kan gezegd worden dat erfgoed (lokale geschiedenis) en/of toerisme & recreatie niet tot nauwelijks benoemd worden. In deze erfgoedvisie ligt daarmee een kans om een duurzame identiteit te benoemen, uit te bouwen en daarmee voor nu en in de toekomst de haven van Waalwijk een breed draagvlak te geven, meer dan dat dit in de huidige visie kon worden uitgewerkt.

Ondanks alle de inzet is het (nog) niet gelukt om de projecten bij elkaar te brengen, terwijl hier dringend behoefte naar is. Rustend op deze informatie kan geconstateerd worden dat de gemeente zoekende is naar een kapstok voor het creëren van een platform voor erfgoedverhalen en lopende projecten, om een sterkere positie in de toeristische sector in te nemen. De Waalwijkse haven kan dit zeker doen maar dan moet basis uit het strategisch visieplan letter verdiept en verbreed worden.

Voor het creëren van deze kapstok ziet Antea Group dat het nodig is om nieuwe en bestaande projecten een reden te geven om te blijven bestaan. Dit uit zich in een visie en missie die voortkomen uit een (belevings)concept. Een concept is hierin dan de 'wijze waarop' invulling geven kan worden aan de imagineeringsbenadering. Imagineering betreft waardecreatie en waarde-innovatie vanuit het belevingsperspectief. De haven van Waalwijk is dit zeker waard en kan daarbij versterkt worden door aan te sluiten bij de provinciale verhaallijnen van Brabant. Daarmee wordt het mogelijk om gelden hiervoor aan te spreken maar ook aan te sluiten bij de grotere verbanden die in de provincie Noord-Brabant inmiddels gerealiseerd zijn of op korte termijn worden. De haven van Waalwijk hoort daar zeker in te schitteren als parel van de Langstraat, verbinding tussen zand en veen!

1 Inleiding

In februari-maart 2021 is in opdracht van de gemeente Waalwijk door Antea Group een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor het plangebied 'Haven Waalwijk' te Waalwijk, gemeente Waalwijk. Het onderzoek heeft bestaan uit een archeologisch bureauonderzoek en vervolgens uit een verkennend archeologisch booronderzoek. Ook wordt het rapport aangevuld met een hoofdstuk met kansen voor erfgoed in dit gebied.

Er zijn concrete plannen bij diverse partijen om op korte termijn binnen het havengebied van Waalwijk bezuiden de Rijksweg A59 te komen tot herontwikkeling. De gemeente Waalwijk heeft gemeend met onderhavig rapport daarmee voor alle betrokken partijen een basisdocument archeologie op te laten stellen zodat alle betrokkenen beschikken over dezelfde informatie en inspiratiebronnen die benut kunnen worden bij alle herontwikkelingen die momenteel lopen.

Onderhavig rapport volgt daarmee de structuur die verplicht is vanuit de BRL 4000 en Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (vigerende versie 4.1) maar de lezer wordt uitgenodigd om het rapport als vertrekpunt te nemen en mede via het notenapparaat nader kennis te maken met dit belangrijke stukje erfgoed van de Langstraat in het algemeen en dat van Waalwijk en Besoyen in het bijzonder.

Het plangebied valt binnen de vigerende bestemmingsplannen 'Bestemmingsplan Gemengd gebied', waarvoor dubbelbestemmingen waarde – archeologie zijn opgenomen. Aangenomen kan worden dat de geplande bodemingrepen de bij deze dubbelbestemming horende vrijstellingsgrenzen zullen overschrijden (zie § 2.1.3).

Dit onderzoek is uitgevoerd conform BRL 4000, protocol 4002 en 4003 met daarin besloten de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1. Voor de KNA-protocollen, 4001 (PvE), 4002 (bureauonderzoek), 4003 (inventariserend veldonderzoek) en 4004 (opgraven) is Antea Group gecertificeerd conform de SIKB-BRL 4000 (Beoordelingsrichtlijn voor archeologie).

2 Bureauonderzoek

Het doel van het uitvoeren van een archeologisch bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting voor het plangebied. Daarbij worden vragen gesteld als “Waar kunnen we wat verwachten?”. Voor het opstellen van een dergelijke verwachting wordt gebruik gemaakt van reeds bekende archeologische waarnemingen, historische kaarten, bodemkundige gegevens en informatie over de landschappelijke situatie. Een gespecificeerde verwachting gaat in op de mogelijke aanwezigheid, het karakter, de omvang, datering en eventuele (mate van) verstoring van archeologische waarden binnen het plangebied.

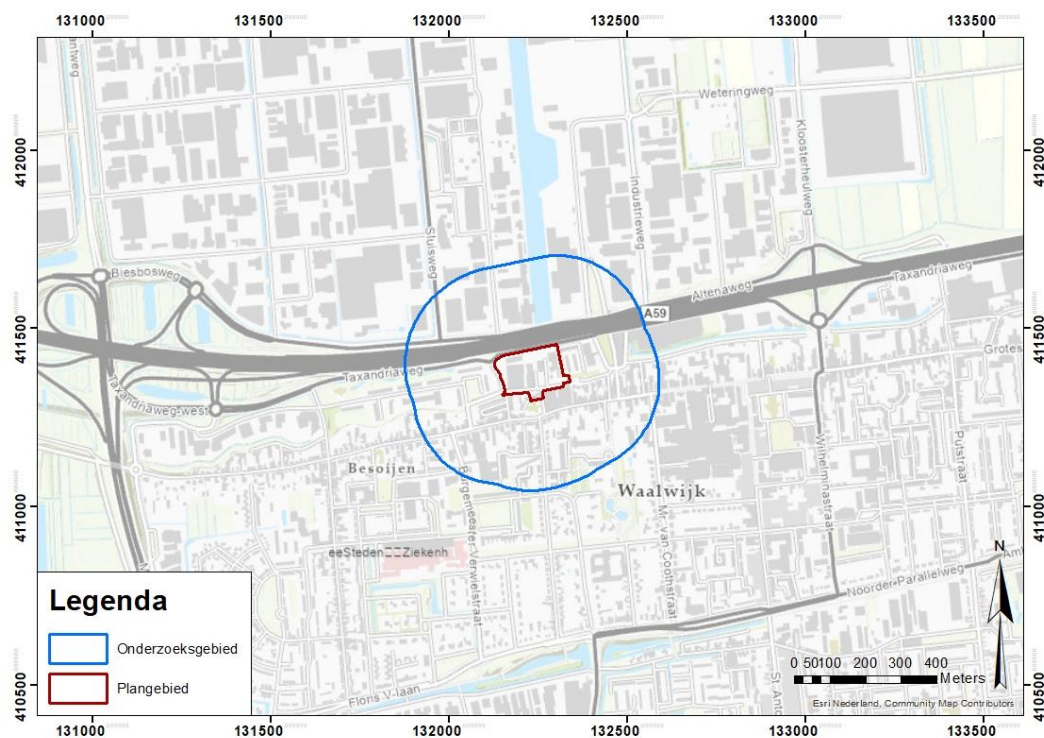
2.1 Beschrijving onderzoekslocatie

2.1.1 Begrenzing onderzoeks- en plangebied

Het is van belang een onderscheid te maken tussen plangebied enerzijds en onderzoeksgebied anderzijds. Met plangebied wordt het gebied bedoeld waarop de in de inleiding genoemde werkzaamheden betrekking hebben. Voor het plangebied wordt in de regel ook de ruimtelijke procedure gevoerd, waarvan dit archeologisch onderzoek een onderdeel is. Binnen dit gebied kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord worden.

Het onderzoeksgebied is het gebied waarover informatie wordt ingewonnen voor het opstellen van het gespecificeerd verwachtingsmodel en is groter dan het plangebied zelf. In principe wordt een straal van 250m rondom het plangebied gehanteerd (afbeelding). Dit wordt wat betreft hoeveelheid archeologisch onderzoek en waarnemingen, voldoende geacht om relevante informatie te verzamelen om het gespecificeerd verwachtingsmodel op te kunnen stellen. Dit omdat het onderzoeksgebied een vergelijkbare situatie kent als het plangebied voor onder andere de onderdelen zoals hoogteligging, geomorfologie, historische situatie, etc.

Het plangebied ligt tussen de Taxandriaweg ten noorden, de Taxandriahof ten oosten, de Kerk aan de Haven in het zuiden en de Zomerdijksestoeep ten westen en is circa 2 hectare groot.

Afbeelding 2. Uitsnede van de topografische kaart met hierop het plangebied in het rood en het onderzoeksgebied in het blauw (bron: ESRI Nederland).

2.1.2 Huidig en toekomstig gebruik

Huidig gebruik plangebied

Het plangebied is op dit moment bebouwd met bedrijfsgebouwen en is daarbuiten grotendeels verhard.

Afbeelding 3. Luchtfoto van het plangebied met in het rood het plangebied (Bron: ESRI Nederland).

Consequenties toekomstig gebruik

Er zijn diverse initiatieven, bij verschillende partijen om los van elkaar te komen tot herontwikkeling binnen het plangebied Haven 2021. De precieze invulling hiervan is nog niet bekend, aangezien deze plannen zich nog in een vroeg stadium bevinden.

2.1.3 Archeologisch beleid

Het plangebied valt binnen de vigerende bestemmingsplannen 'Bestemmingsplan Gemengd gebied', waarvoor dubbelbestemmingen waarde – archeologie 2 en 4 zijn opgenomen.

Dubbelbestemming waarde	Vrijstellingsgrens oppervlakte	Vrijstellingsgrens diepte
Archeologie 2	100 m ²	0,3 m -mv
Archeologie 4	5000 m ²	0,5 m -mv

Tabel 1. De in het plangebied aanwezige dubbelbestemmingen waarde – archeologie met de bijhorende vrijstellingsgrenzen.

Wanneer in hetzelfde plangebied verschillende dubbelbestemmingen met verschillende vrijstellingsgrenzen gelden, worden in de norm de strengste vrijstellingsgrenzen voor het gehele plangebied gehanteerd.

De geplande bodemingrepen zullen deze vrijstellingsgrenzen waarschijnlijk overschrijden.

De archeologisch inhoudelijke verwachting wordt verder behandeld in paragraaf 4.1.

2.1.4 Landschappelijke situatie

In dit hoofdstuk zijn kaarten en bronnen geraadpleegd die informatie verschaffen over de opbouw van het landschap en de landschappelijke gesteldheid in het plangebied, zoals bijvoorbeeld de geomorfologische kaart, de bodemkaart en het AHN. De archeologische verwachting volgt voor een groot gedeelte uit de opbouw van het landschap. De verspreiding van archeologische vindplaatsen heeft namelijk een duidelijk verband met de landschappelijke gesteldheid.

*Geologie*²

Het huidige dekzandlandschap is ontstaan in de laatste fasen van het Pleistoceen en in het Holocene. Gedurende het Saalien en het Weichselien (de voorlaatste en laatste ijstijd), met name tussen 29.000 en 15.700 jaar geleden had de wind door de koude en droge omstandigheden vrij spel en trad er over grote oppervlakten sedimentatie op van dekzand. Het reliëf van het dekzandlandschap wordt over het algemeen gekenmerkt door depressies en dekzandkopjes, afgewisseld met langgerekte ruggen. Dit dekzand behoort geologisch gezien tot de Formatie van Bortel en wordt Oud Dekzand genoemd.

Ongeveer 15.700 tot 11.700 jaar geleden was het minder koud dan in de voorgaande periode maar kon opnieuw dekzand worden afgezet (Jong Dekzand). De afzetting van dekzand werd langzaam afgebroken tijdens de eerste opwarming, gedurende het Bølling-interstadiaal (15.700 tot 14.025 jaar geleden). Door een warmer klimaat was in toenemende mate vegetatiegroei mogelijk waardoor sedimentatie en erosie van het dekzand stopte. In deze periode trad er enige bodemvorming op.

Na het Bølling-interstadiaal verslechterde het klimaat weer en brak er een koude en droge periode aan, die bekend staat als de Vroege Dryas (14.025 tot 13.675 jaar geleden). In deze periode is door het ontbreken van vegetatie lokaal relatief veel zand verplaatst door de wind waardoor dekzandruggen en -laagtes zijn ontstaan. In de omgeving van Waalwijk komen enkele dekzandruggen voor met een zuidwest-noordoostelijke richting.

Aan het begin van het Holocene is de verstuiwing van het dekzand door de toenemende groei van vegetatie opnieuw aan banden gelegd. Door de snelle opwarming smolt het noordelijk gelegen landijs en begon de zeespiegel snel te stijgen. Door de eveneens stijgende grondwaterspiegel ontstond op het dekzand geleidelijk een groot drassig gebied waarin veen werd gevormd. Ter hoogte van het plangebied begon het veen vooral vanaf de Romeinse Tijd (12 v. Chr. - 450 na Chr.) te groeien. De aanvang van de eerste ontginningen van het veen is nog niet echt duidelijk maar verwacht mag worden dat deze in de elfde of twaalfde eeuw moet worden gezocht. De richting van waaruit de ontginning werd ingezet is vanaf een mogelijke oeverwal aan de zuidzijde van de middeleeuwse Maas. Van daaruit werd het achterland in afzonderlijke nederzettingen naar het zuiden toe in cultuur gebracht en later in de tijd werden nieuwe ontginningen afgegraven ten behoeve van de veenwinning.

Deze oeverwal is echter archeologisch nog niet aangetoond, terwijl tegelijkertijd de archeologische onderzoek intensiteit in het gebied van deze oeverwal eveneens beperkt genoemd mag worden. Het blijft daardoor vooralsnog een hypothetische ontginningsmodel.³

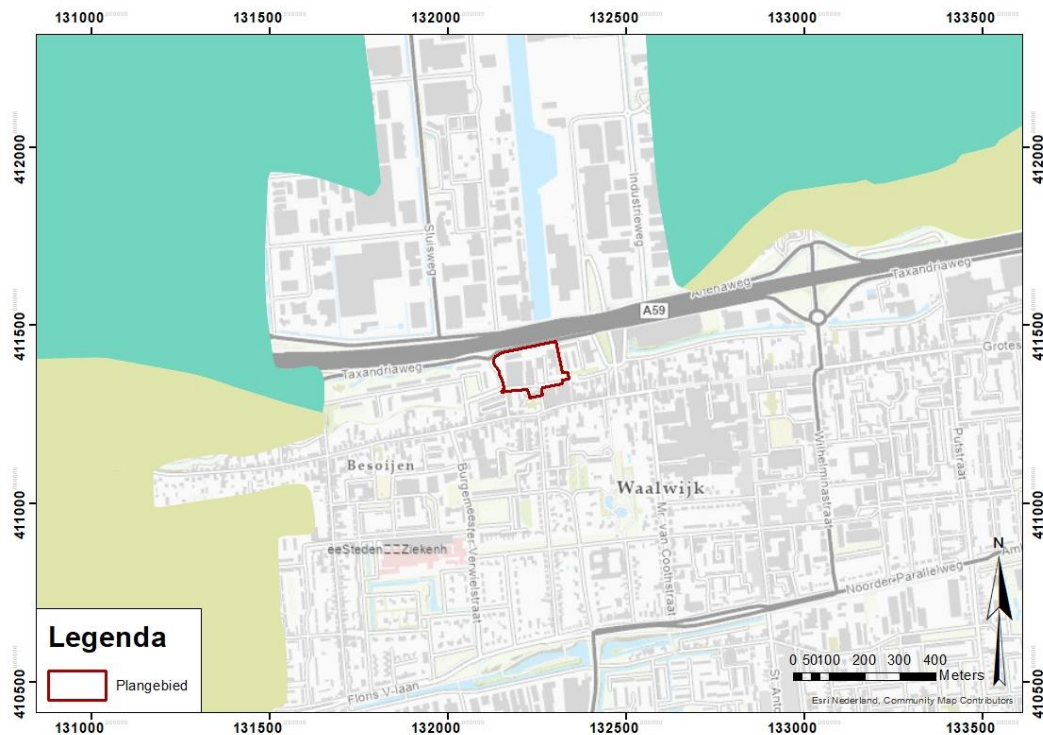
² Berendsen, 2004. De Mulder e.a., 2003.

³ Koopmanschap, 2011.

Geomorfologie en AHN

Op de geomorfologische kaart⁴ is het plangebied niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie van de gegevens van de omliggende gebieden ligt het plangebied waarschijnlijk op de grens van een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (bedekt met overstromingsmateriaal en bedekt met veen, en vervlakt onder invloed van natuurlijke processen; code 2M53ovV) en een vlakte van getij-afzettingen (code 2M72). Op basis van eerder onderzoek is bekend dat de Grotestraat, net ten zuiden van het plangebied, op een lage dekzandrug gelegen is, die fungeert als barrière voor de waterafvoer van het zuidelijke gebied. Of er binnen het plangebied nog meer dekzandruggen voorkomen is onbekend.⁵

Op het Algemeen Hoogtebestand Nederland (AHN)⁶ is te zien dat het plangebied hoger gelegen is dan de gebieden ten oosten en ten westen ervan. Waarschijnlijk is dit het gevolg van ophogingen. Ten zuiden van het plangebied is een smalle hoger gelegen strook te zien. Het betreft hier waarschijnlijk een dijk. Het plangebied ligt tussen circa 2,1 en 2,8m +NAP.

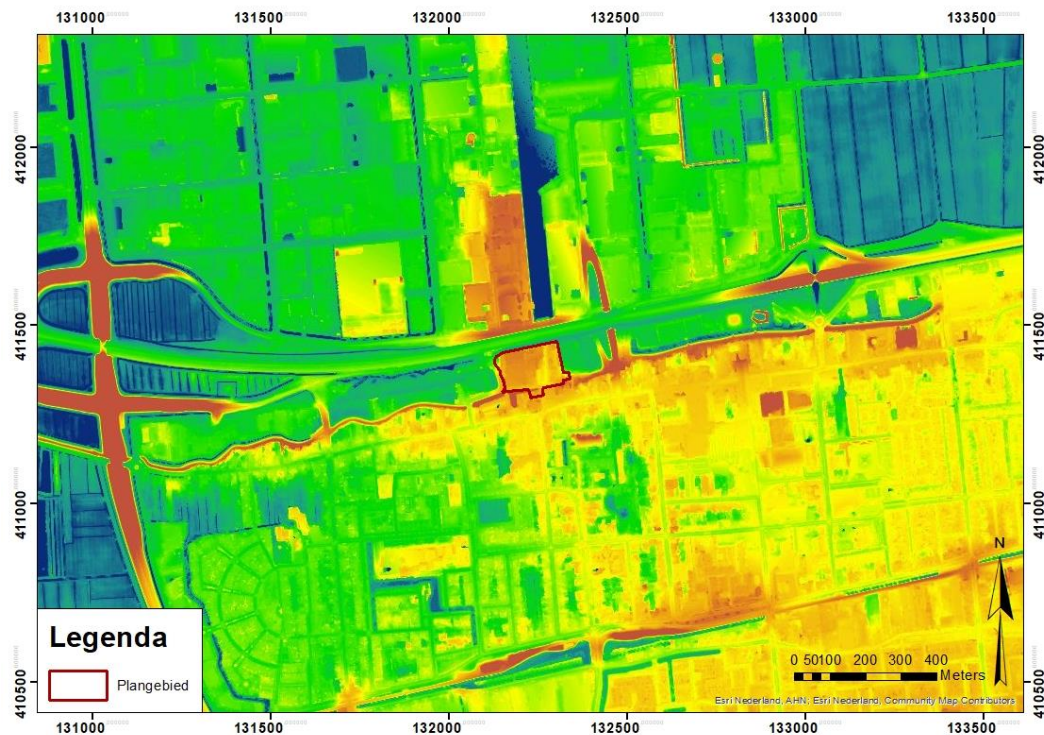

Afbeelding 4. Uitsnede van de geomorfologische kaart met in het rood het plangebied (bron: pdok).

⁴ www.pdok.nl

⁵ Koopmanschap, 2011.

⁶ www.ahn.nl

Afbeelding 5. Uitsnede van het AHN met in het rood het plangebied (bron: www.ahn.nl) (legenda: van blauw (laag) naar rood (hoog)).

Bodem en grondwater

Op de bodemkaart⁷ is het plangebied niet gekarteerd. Extrapolatie van de gegevens van de omliggende gebieden wijst erop dat in het plangebied waarschijnlijk drechtvaaggronden (code Mv81A) en/of moerige podzolgronden met een zavel- of een kleidek en een moerige tussenlaag (codekWP) aanwezig zijn.

Drechtvaaggronden worden gekenmerkt door een kleidek van 40 tot 80 cm dikte, met daaronder een veenpakket van ten minste 0,40 m dik. Het verschil met poldervaaggronden is dat daarin geen veen voorkomt binnen de eerste 0,80 m.

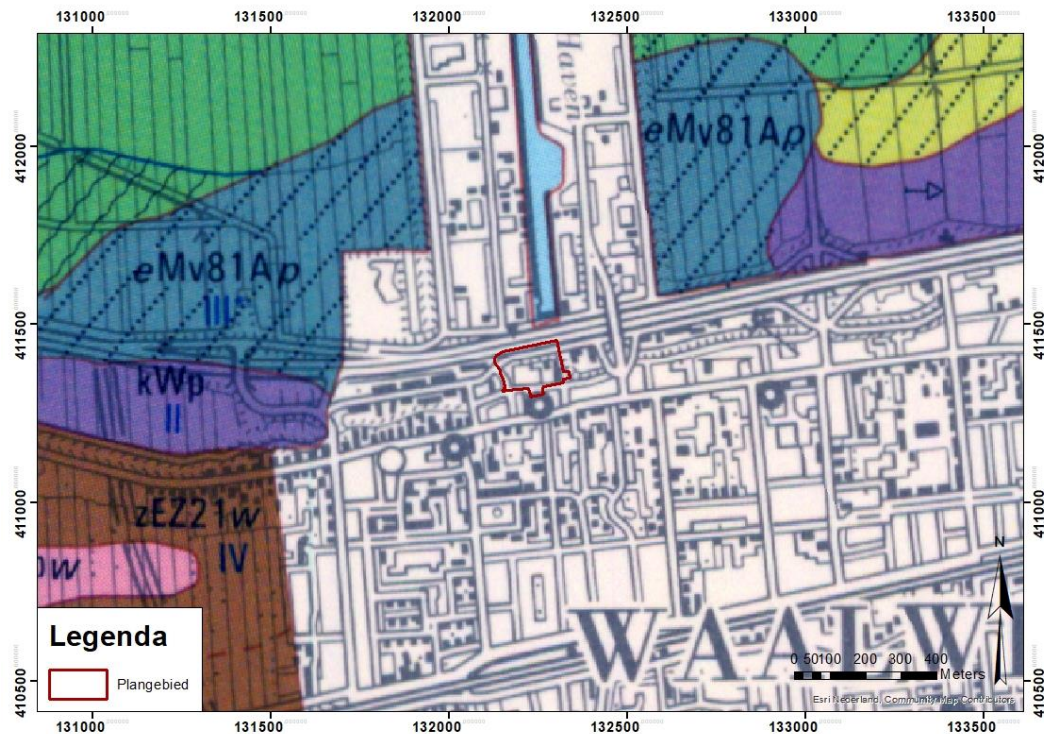
Moerige podzolgronden hebben een humuspodzol-B-horizont die vaak erg verkit is zodat wortels er niet meer dan 10cm in kunnen doordringen.

De grondwatertrap in het plangebied is op basis van extrapolatie waarschijnlijk II of IIIb.

Grondwatertrap	Gemiddeld Hoogste Grondwaterstand (m-mv)	Gemiddeld Laagste Grondwaterstand (m-mv)
II	<0,40	0,50-0,80
IIIb	0,25-0,40	0,80-1,20

Tabel 2. De in het plangebied voorkomende grondwatertrappen met de bijhorende gemiddeld hoogste en laagste grondwaterstanden.

⁷ www.pdok.nl / STIBOKA.

Afbeelding 6. Uitsnede van de bodemkaart met in het rood het plangebied (bron: pdok/STIBOKA).

2.1.5 Historische situatie en mogelijke verstoringen

In dit hoofdstuk worden de beschikbare historische kaarten en bekende historische gegevens geraadpleegd die informatie kunnen verschaffen over het landgebruik van het plangebied. Er wordt daarbij een focus gelegd op historische thema's die van (grote) invloed zijn geweest op de vorming van de situatie in het plangebied, waaronder de inpoldering, en de uitbreiding van eventuele bebouwing.

Bewoningsgeschiedenis⁸

Rond 800 na Christus lag ten zuiden van de oude loop van de rivier de Maas een zachtglooiend veenlandschap. Van noord naar zuid gezien loopt het reliëf hiervan op. Ten oosten van de Donge lag een tweetal veenkoepels, min of meer samengegroeid tot een veenrug, maar van elkaar gescheiden door een laagte in het veen. Door die laagte stroomde het veenriviertje de Loint.⁹ Volgens De Bont zorgde dit riviertje zuid - noord stromend voor afwatering richting Maas. Aanvullend hierop vermoedt Koopmanschap dat de dekzandwieling ter hoogte van de Grotestaat (Langstraat) er de oorzaak van was dat de loop oost- west afboog.¹⁰ Dit beeld lijkt goed aan te sluiten bij de loop van de historisch bekende, gekanaliseerde Loint van 19^e eeuwse kaarten (fase 2).

Het bewoningslint dat we nu kennen als Waalwijk bestond tot de herindeling van 1922 uit drie kernen: Baardwijk, Waalwijk en Besoyen. Gedurende de twaalfde of vroeg in de dertiende eeuw

⁸ Koopmanschap, 2011. Koopmanschap, Colijn en Teekens, 2016.

⁹ De Bont, 2009.

¹⁰ Koopmanschap, 2015.

is het bewoningslint ter hoogte van de huidige Langstraat gevormd. Hierbij volgt de nederzetting grotendeels de loop van de al eerder genoemde lage dekzandrug. Hoewel archeologische resten uit het vroege dertiende eeuwse Waalwijk nog niet talrijk zijn, komen ze in bijna alle proefsleuven of opgravingen in beperkte mate wel voor. De impact van de stedelijke privileges en de wisselwerking tussen Waalwijk en Besoyen langs de Grotestraat is voor de dertiende tot en met de veertiende eeuw archeologisch gezien nog een sterk onderbelicht vraagstuk. De nederzetting zal daarbij hebben bestaan uit de kernen Waalwijk en Besoyen, waarbij beide een deel van de gezamenlijke infrastructuur van landroute, haven en kerkgebouw met kerkhof hebben gedeeld. Baardwijk zal zich lange tijd nog afzonderlijk hebben ontwikkeld en van oorsprong onder invloed van de landsheer van Heusden hebben geressorteed. Het aaneengroeien van de drie dorpen tot één geheel zal als zichtbaar proces pas in de late middeleeuwen of aan het begin van de nieuwe tijd waarneembaar zijn. Vanaf de veertiende en vijftiende eeuw ging de ontginning van het veen ten behoeve van landbouwgronden in minder snel tempo dan voorheen en werden de achterkades van de veenontginning in het landschap gehandhaafd.¹¹

In 1418, 1421 en 1424 vonden er drie overstromingen vanuit de zee plaats die tot in de Grote Waard weten door te dringen en daarbij verschillende nederzettingen uit deze waard (tijdelijk) onbewoonbaar maakten. De omvang van deze drie overstromingen (in absolute zin als ten opzichte van elkaar) is nog niet gekend. Vroeger werd verondersteld dat vooral de vloed uit 1421 veel van deze kernen letterlijk heeft verzwolgen. Het inmiddels meer gangbare idee is dat het een combinatie van een (spring)vloed en slecht onderhouden dijken betreft. Hierdoor bezweken achtereenvolgens verschillende dijken waardoor het water steeds dieper het achterland in kon dringen. Recent is dit nog gebeurd in Wildernis: door een uitzonderlijk droge zomer bezweek een veendijk door dat de basis van de dijk was uitgedroogd en vervolgens waterdruk aan de waterzijde ontstond. Combineer dit met het achterstallig onderhoud van een aantal dijken lang de middeleeuwse Maas die ons vanuit historische bronnen is overgeleverd en al snel ontstaat een beeld van een situatie die snel catastrofaal zou kunnen worden. In 1421 is het noordelijk gedeelte van de Langstraat overstroomd geraakt. De Langstraat was de secundaire of tertiaire bewoningsas en tevens de doorgaande oost-west route. Door de vloed van 1421 is de bewoning ten westen van Besoyen mogelijk verloren gegaan; de lintvormige bewoning van Waalwijk en Baardwijk bleef gespaard.¹²

De haven van Waalwijk is mogelijk van oorsprong een verbrede turfvaart. In 1616 werd deze op initiatief van de heer van Waalwijk verbreed en verdiept zodat schepen met diepgang de kern ook konden bereiken. Omstreeks 1800 melden historische bronnen dat Waalwijk 'een goede haven' had en dat er veel handel gedreven werd.¹³ In de 18e eeuw werd de haven hoofdzakelijk gebruikt voor de plaatselijke leerindustrie. In de jaren '60 van de vorige eeuw werd de haven gedempt.

¹¹ Een achterkade geldt hierbij als afwateringssloot en eventueel bijbehorend (laag) dijkprofiel. Een achterkade vormde daarmee een tijdelijke barrière tussen het al ontgonnen land en de "wildert" (het nog niet ontgonnen deel).

¹² Koopmanschap, 2011.

¹³ Vercauteren, 1997.

Historische situatie

Op de kaart van Jacob en Pieter Sluyter uit 1562 is de loop van de haven van de Waalwijk vanaf de Oude Maas goed te zien. Net ten noorden van de Kerk aan de Haven buigt de haven af naar het oosten.

De kadastrale minuut van 1811-1832¹⁴ toont dat die afbuiging in oostelijke richting nu niet meer bestaat. Ten oosten van de haven zijn twee onbebouwde percelen aangegeven, waarvan de meest oostelijke staat als “water” aangeduid. Ten zuiden van de haven zijn enkele huizen (met erf) aangeduid. Ten westen van de haven ligt de Zomerdijk die waarschijnlijk nog net binnen het plangebied ligt. Ten oosten en westen van de haven zijn verder enkel percelen hooiland aanwezig, wat erop wijst dat deze gronden vrij nat waren.

In 1850 toont de topografische kaart¹⁵ dat langs de noordwestelijke grens van het plangebied, tegen de Zomerdijk aan, mogelijk bebouwing aanwezig was.

Op de topografische kaart van 1870¹⁶ is de hierboven vermelde bebouwing tegen de Zomerdijk verdwenen. Wel is er iets ten oosten daarvan nieuwe bebouwing aangeduid.

De kaart van 1900¹⁷ toont dat aan beide zijden van de haven een weg ligt.

De bebouwing uit 1870 is op topografische kaart van 1940¹⁸ weer verdwenen. Op deze kaart is te zien dat de Winterdijk net ten zuiden van de haven loopt. Net ten noorden van deze dijk is aan weerszijden van de haven bebouwing aanwezig.

Op de kaart van 1962¹⁹ is het oostelijke deel van het tracé van de geplande rijksweg aangeduid, net ten noorden van het plangebied.

In 1970 toont de topografische kaart²⁰ dat de rijksweg aangelegd is. Daarbij is de haven ten zuiden van deze rijksweg gedempt. Het plangebied is nu bijna volledig bebouwd.

In 1984-1988 en 1999 worden nog enkele gebouwen in het plangebied bijgebouwd en/of veranderd en ontstaat de huidige situatie.

¹⁴ Beeldbank.cultureelerfgoed.nl

¹⁵ www.topotijdreis.nl

¹⁶ www.topotijdreis.nl

¹⁷ www.topotijdreis.nl

¹⁸ www.topotijdreis.nl

¹⁹ www.topotijdreis.nl

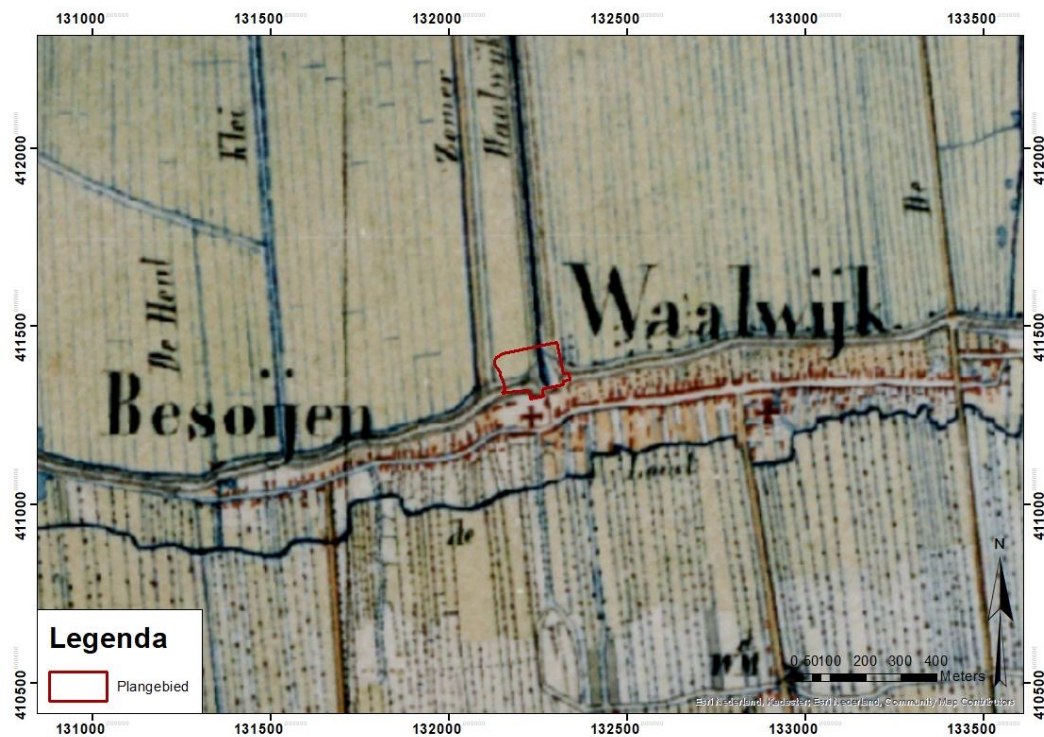
²⁰ www.topotijdreis.nl

Afbeelding 7a. Uitsnede van de kaart van Sluyter uit 1562 met de globale ligging van het plangebied in het rood (bron: kaartencollectie van het nationaal archief).

Afbeelding 8b. Uitsnede van de kadastrale minuut zoals gepubliceerd in 1832. Duidelijk zichtbaar is het rechte verloop van de haven, het liggende deel van de latere laars ontbreekt hier nog (beeldbank RCE).

Afbeelding 9. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).

Afbeelding 10. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1900 (bron: www.topotijdreis).

Afbeelding 11. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1950 (bron: www.topotijdreis).

Mogelijke verstoringen

Mogelijk hebben landbouwactiviteiten in het verleden voor enige verstoring gezorgd. Het plangebied is bebouwd met bedrijfsgebouwen. Afhankelijk van de funderingstype en -diepte kunnen deze de bodem verstoord hebben. Ook de (erosieve werking van de) voormalige haven en het dempen van de haven kan verstoring veroorzaakt hebben. Daarnaast kunnen ook kabels en leidingen in de ondergrond aanwezig zijn die bodemverstoringen veroorzaakt kunnen hebben. Op de ontgrondingskaart van de provincie Noord-Brabant²¹ zijn in het plangebied geen geregistreerde ontgrondingen aangegeven.

2.2 Bekende waarden

2.2.1 Archeologische waarden

Uit het Archeologische Informatie Systeem (Archis) van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed zijn de bekende archeologische waarden in een omtrek van ongeveer 250 m rondom het plangebied opgevraagd. Het betreft archeologische monumenten (AMK-terreinen), archeologische waarnemingen (zoals vondsten) en meldingen van eerdere archeologische onderzoeken (zie kaart 464630–ARCHIS in de kaartenbijlage).

Gegevens uit ARCHIS: Archeologische rijksmonumenten en AMK-terreinen

Een deel van het plangebied ligt binnen de contouren van AMK-terrein 16815, dat verder ten zuiden van het plangebied als een lint over de bebouwing aan weerszijden van de Grotestraat ligt. Dit AMK-terrein met hoge archeologische waarde betreft de oude stadskern van Waalwijk. Binnen de contouren van het AMK-terrein kunnen in de bodem resten van vroegmoderne en waarschijnlijk ook van laat middeleeuwse bewoning aangetroffen worden. Ook sporen van oudere bewoning kunnen aanwezig zijn.

AMK	waarde	complex	begin	einde
16815	hoge archeologische waarde	Brouwerij	Nieuwe tijd A: 1500 - 1650 nC	Nieuwe tijd B: 1650 - 1850 nC
16815	hoge archeologische waarde	Stad	Middeleeuwen laat: 1050 - 1500 nC	Nieuwe tijd: 1500 - 1950

Tabel 3. AMK-terreinen binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS)

Gegevens uit ARCHIS: archeologische waarnemingen

Op circa 20m ten zuiden van het plangebied zijn bij niet archeologische graafwerkzaamheden aan de westzijde voor de ingang van de kerk tot circa 2m diep fundamenteën gezien (Zaakid. 2772900100). Deze fundamenteën bestonden uit gemetselde stenen. De mortel bestond voornamelijk uit zand.

De overige archeologische waarnemingen zijn gebeurd bij archeologisch onderzoek en worden hieronder bij het betreffende onderzoek besproken.

Zaakid	begin	eind	complextype	verwerving
2023058100	Nieuwe Tijd Vroeg	Nieuwe Tijd Laat	Begraving, onbepaald	archeologisch: proefputten/proefsleuven
2147620100	Nieuwe Tijd Midden	Nieuwe Tijd Laat	complextype niet te bepalen	archeologisch: begeleiding

²¹ <https://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=1c267643996b4e849ec644ad42c3006c>

Zaakid	begin	eind	complextype	verwerving
2199923100	Late Middeleeuwen B	Late Middeleeuwen B	Afwaterings-/ inundatiekanaal/ greppel/sloot	archeologisch: proefputten/proefsleuven
2772900100	Late Middeleeuwen B	Late Middeleeuwen B	kerk	niet-archeologisch: graafwerk
2792713100	Late Middeleeuwen B	Nieuwe Tijd Laat	Bewoning (inclusief verdediging) onbepaald	archeologisch: opgraving
2960123100	Nieuwe Tijd Midden	Nieuwe Tijd Laat	nederzetting met stedelijk karakter	archeologisch
4574340100				archeologisch: boring

Tabel 4. Archeologische waarnemingen binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS)

Gegevens uit ARCHIS: eerdere onderzoeken

Op circa 50m ten zuidwesten van het plangebied werd een proefputtenonderzoek uitgevoerd aan de Grotestraat 101-103, op circa 130m ten westen van het plangebied (Zaakid. 2023058100). Op basis van de waarnemingen tijdens het onderzoek werd aannemelijk gemaakt dat de Zomerdijksestoeper een 13^e eeuwse oorsprong heeft. De verspoelingen in de winterdijk en de ophogingen aan de Grotestraat stammen, op basis van een klein aantal aardewerkscherven, uit de 15^e eeuw. Deze datering is een voorlopige conclusie die door toekomstige waarnemingen bevestigd of weerlegd kan worden.²²

Bij een archeologische begeleiding in de Taxandriaweg, op circa 180m ten oosten van het plangebied werd vastgesteld dat de bodemopbouw bestond uit dekzand, afgedekt met een (restant van) een oude bodem met bovenin een dun veenlaagje (Zaakid. 2103507100). Hierop bevond zich een dikke blauwgrijze vette kleilaag, die aan overstromingen (na de 17^e eeuw) kon worden toegeschreven. Hierboven kon op sommige plaatsen nog een restant van bodemvorming worden waargenomen, voor zover deze niet door (sub)recente ophogingslagen verdwenen was. Er werden tevens drie greppels (te dateren vanaf het midden van de 17e eeuw) aangetroffen en twee bodemlagen waarvan de interpretatie niet geheel duidelijk was. Één van deze bodemlagen kon mogelijk geassocieerd worden met een zij- of achterkade. Geadviseerd werd om verstorende grondwerkzaamheden in de ruimere omgeving vooraf te laten gaan door archeologisch onderzoek.²³

In 1987 heeft het Instituut voor Toegepast Historisch Onderzoek een opgraving uitgevoerd aan de Kerk aan de Haven, net ten zuiden van het plangebied (Zaakid. 2105419100). De rapportage van dit onderzoek is destijds niet verschenen maar in 2000 als scriptie uitgevoerd. Voor nu is belangrijk om te constateren dat het kerkhof van de Kerk aan de Haven niet doorloopt ten zuiden van de Grotestraat. Een onderzoek uit 1989 (niet gepubliceerd) toonde wel resten van leerverwerkende nijverheid aan direct ten zuiden van de Grotestraat.²⁴

Op circa 15m ten zuiden van het plangebied werd bij niet archeologische graafwerk in de Grotestraat 121 een enkel fundament aangetroffen (Zaakid. 2105427100). Meer gegevens hieromtrent ontbreken.

²² Hulst, 2001.

²³ Van Nuenen, 2006.

²⁴ Rapportage niet digitaal beschikbaar

Een deel van het plangebied werd reeds onderzocht door middel van een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd op het ISCO-terrein (Zaakid. 2106172100). Hierbij werd vastgesteld dat er lichte bodemvorming plaatsgevonden heeft, maar dat deze als gevolg van havenactiviteiten op het terrein verstoord. De bodem was in ieder geval tot op een diepte van 1,6m –mv verstoord. Op basis hiervan werd vervolgonderzoek door middel van booronderzoek niet nuttig geacht. Wel werd aanbevolen de sloop van de bestaande gebouwen en eventuele saneringen archeologisch te begeleiden.²⁵

Circa 40m ten zuiden van het plangebied is een archeologische begeleiding uitgevoerd (Zaakid. 2147620100). Hierbij werden skeletresten aangetroffen in verstoorde context. Wel kon nog vastgesteld worden dat de begraving oorspronkelijk west-oost georiënteerd was en dat er mogelijk twee niveaus van begraving geweest waren. Ook werden er vondsten uit de 18^e-19^e eeuw aangetroffen, maar gezien de verstoorde context is de daterende waarde daarvan gering. Aanbevolen werd om ook kleinschalige ingrepen in de middeleeuwse kern van Besoyen archeologisch te laten begeleiden.²⁶

Op circa 150m ten zuiden van het plangebied is een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd aan de Kerkstraat 7, gelegen net ten oosten van het plangebied (Zaakid. 2178782100). Op basis van het bureauonderzoek was de archeologische verwachting op resten uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd hoog. Met name werd verwacht dat de Loint het terrein kon doorsnijden. Bij het booronderzoek werd vastgesteld dat de bodem ter plaatse bestond uit een gemiddeld 1,15m dik intact dalgronddek, op de restant van de afgegraven veenlaag of veldpodzol. De ondergrond bestond uit matig siltig, matig fijn, dekzand. De kans op archeologische resten uit de late middeleeuwen tot nieuwe tijd werd hierdoor hoog geacht. Op basis hiervan werd geadviseerd het terrein door middel van een proefsleuvenonderzoek verder te onderzoeken.²⁷

Bij dit proefsleuvenonderzoek (Zaakid. 2178782100) werd zoals verwacht de Loint aangetroffen, met houten beschoeiing. Tevens werd een perceelsgreppel uit 1819 aangetroffen die de Loint oversnijdt; een mogelijk oorspronkelijke laatmiddeleeuwse ontginningsloot; en een bakstenen muurtje, waarschijnlijk behorend tot een bijgebouwtje uit de 20^e eeuw. De vindplaats werd als niet behoudenswaardig bevonden.²⁸

Op circa 90m ten zuidoosten van het plangebied een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd aan de Grotestraat 146, (Zaakid. 2197663100). De rapportage hiervan is niet beschikbaar.

Op circa 250m ten zuidoosten van het plangebied is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd aan de Grotestraat – De Els (Zaakid. 2199242100). Door de intensieve bewerking van het land vanaf de late middeleeuwen werd de verwachting voor het aantreffen van onverstoordde archeologische waarden van voor de veengroei middelhoog ingeschat. Er gold een hoge verwachting op archeologische waarden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Op basis hiervan werd vervolgonderzoek door middel van een verkennend/karterend booronderzoek aanbevolen.²⁹

Op circa 250m ten zuidwesten van het plangebied is een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd in Besoyen (Zaakid. 2231041100). Op basis van het bureauonderzoek

²⁵ Feest en Koopmanschap, 2005.

²⁶ Van Nuenen, 2007.

²⁷ Miedema en Schorn, 2008.

²⁸ Tump, 2009.

²⁹ Huisman en Verbeek, 2008.

kreeg het terrein een middelhoge verwacht op archeologische resten uit het laat paleolithicum en mesolithicum, een lage verwachting op resten uit het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen en een hoge verwachting op resten uit middeleeuwen en nieuwe tijd. Hierbij waren ook resten van het kasteel van Besoyen niet uit te sluiten. Uit het booronderzoek bleek dat de bodem op het terrein verstoord was door veenontginning en deels ook door de bebouwing uit de 2^e helft van de 20^e eeuw. Hoewel niet aangetroffen, kon niet worden uitgesloten dat de Loint en eventueel een voorburcht van het kasteelterrein, zich binnen de met verstoring bedreigde zone bevond. Daarom werd aanbevolen het terrein verder te onderzoeken door middel van proefsleuven.³⁰

Circa 125m ten zuiden van het plangebied een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de loop van de Loint (Zaakid. 2351870100). Hierin werden de gegevens uit historisch kaartmateriaal en archeologisch veldwerk op een rij gezet, waarmee inzicht gegeven werd in de stand van kennis omtrent dit voor Waalwijk typerend stelsel van waterlopen.³¹

Net ten oosten van het plangebied is een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (Zaakid. 3975273100). Bij het bureauonderzoek werd vastgesteld dat het terrein op een dekzandrug lag, waarop mogelijk resten uit de prehistorie aanwezig kunnen zijn. Tijdens de late prehistorie raakte de dekzandrug overgroeid door veen, dat in de late middeleeuwen afgegraven werd. Het dekzand kwam hierbij weer aan de oppervlakte te liggen en werd vervolgens bedekt door overstromingsafzettingen. In de 18^e eeuw werd mogelijk een vertakking van de haven binnen het terrein aangelegd. Bij het veldonderzoek werd vastgesteld dat de bovenste bodemlaag bestond uit moderne ophogingen. In drie boringen werden diepe verstoringen aangetroffen die gerelateerd konden worden aan voormalige sloten of mogelijk aan de voormalig zijtak van de haven. In twee boringen werden sporen van bodemvorming aangetroffen die aangeven dat de top van het dekzand nog relatief intact was. Op basis hiervan werd geadviseerd om proefsleuvenonderzoek uit te voeren indien de geplande graafwerkzaamheden dieper reiken dan 0,6m NAP (ca 0,8m –mv).³²

Het oostelijke deel van het plangebied is reeds eerder onderzocht door middel van een archeologisch bureau- en booronderzoek (Zaakid. 3993700100). Op basis van het bureauonderzoek werden archeologische resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd verwacht, die verband houden met de havenzone. Bij het veldonderzoek werd vastgesteld dat de haven waarschijnlijk inderdaad L-vormig was. Ook de diepte van de haven werd hierbij vastgesteld. Mogelijk werden ook sporen van de Sint-Elisabethsvloed aangetroffen in de boringen. Omdat de venige sliblaag, die werd aangetroffen aan de onderkant van de haven, als potentiële archeologische laag werd gezien en ook resten van eventuele kademuren, beschoeiingen en kadenvloeren aanwezig konden zijn, werd geadviseerd om bij toekomstige bodemingrepen een vervolgonderzoek uit te laten voeren.³³

Op circa 80m ten oosten van het plangebied is een archeologisch booronderzoek uitgevoerd aan de Grotestraat (Zaakid. 4574340100). De rapportage van dit onderzoek is niet beschikbaar.

Op circa 40m ten zuiden van het plangebied is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (Zaakid. 4732322100). Hierbij werd vastgesteld dat het wegtracé van de Kerkstraat vrijwel onveranderd gebleven is, waardoor de kans op het aantreffen van sporen van de oude bebouwing in het wegtracé eerder klein is. Enkel bij werkzaamheden in verband met

³⁰ Krekelbergh, 2009.

³¹ Koopmanschap, 2011.

³² Koekkelkoren, 2015.

³³ Koopmanschap, Colijn en Teekens, 2016.

huisaansluitingen kunnen dergelijke resten aangetroffen worden. Wel kunnen resten van de oude wegen aangetroffen worden onder niet eerder verstoorde delen van het huidige wegcunet, alsook archeologische resten die samenhangen met de Loint. Geadviseerd werd om de geplande werkzaamheden archeologisch te begeleiden.³⁴

Zaakid	OM-nr (oud)	type onderzoek	uitvoerder
2023058100	2424	archeologisch: proefputten/proefsleuven	BAAC BV
2103507100	15101	archeologisch: begeleiding	BAAC BV
2105419100	15364	archeologisch: opgraving	Instituut voor Toegepast Historisch Onderzoek
2105427100	15365	niet-archeologisch: graafwerk	BAAC BV
2106172100	13675	archeologisch: boring	Oranjewoud BV
2147620100	21367	archeologisch: begeleiding	BAAC BV
2178782100	25838	archeologisch: boring	BAAC BV
2197663100	28600	archeologisch: bureauonderzoek	IDDS Archeologie B.V.
2199242100	28821	archeologisch: bureauonderzoek	BILAN
2199923100	28912	archeologisch: proefputten/proefsleuven	BAAC BV
2231041100	33237	archeologisch: boring	BAAC BV
2351870100	49757	archeologisch: bureauonderzoek	Oranjewoud BV
3975273100	-	archeologisch: boring	IDDS Archeologie B.V.
3993700100	-	archeologisch: boring	Antea Group Archeologie
4574340100	-	archeologisch: boring	Aeres Milieu
4732322100	-	archeologisch: bureauonderzoek	Antea Group Archeologie

Tabel 5. Eerder uitgevoerde onderzoeken binnen onderzoeksgebied (bron: ARCHIS).

Concluderend

Er zijn in de omgeving van het plangebied vooral archeologen resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd aangetroffen. Bij veel van de onderzoeken werd het hoogste archeologisch niveau veelal direct onder de bouwvoor aangetroffen.

2.3 Ondergrondse bouwhistorische waarden

Het pand op aan de Gedempte Haven 1 is geregistreerd als rijksmonument onder monumentnummer 521846. Het betreft een pakhuis uit 1903 in een stijl met elementen van neorenaissance.³⁵

³⁴ Van Loooveren en Koopmanschap, 2019.

³⁵ Atlasleefomgeving.nl

2.4 Archeologische verwachting

2.4.1 Bestaande verwachtingskaarten

Provinciale verwachtingskaart

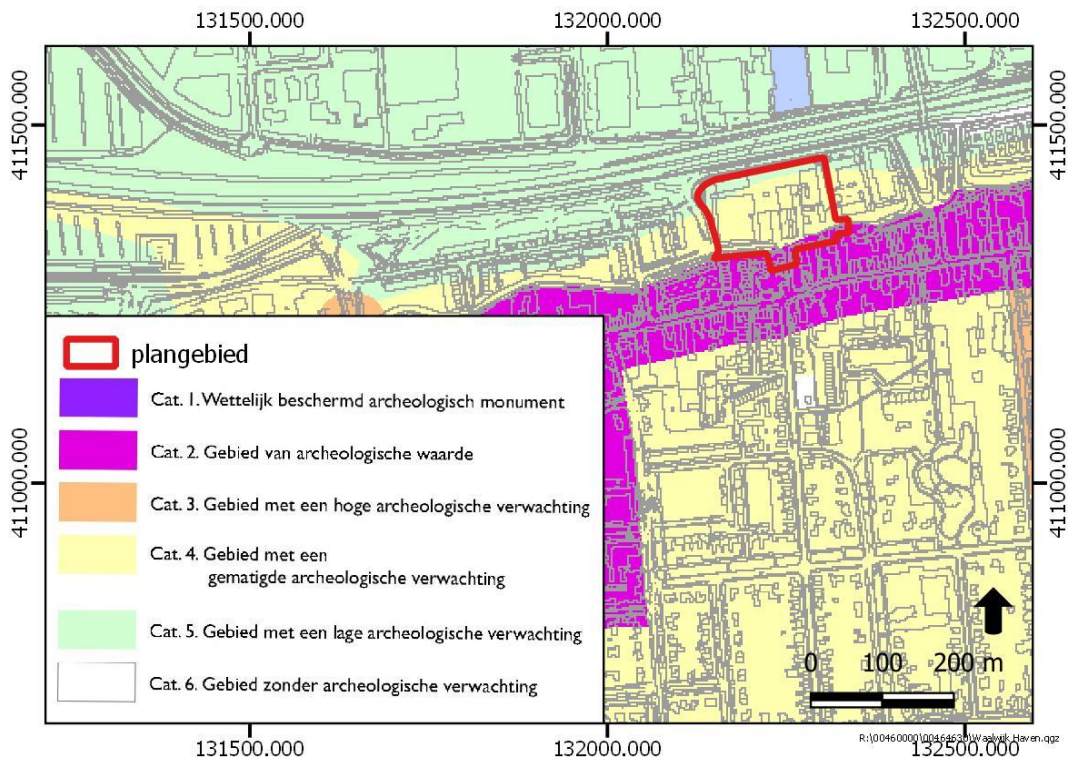
Op de Cultuurhistorische Waardenkaart³⁶ (CHW 2010, herziening 2016) is aangegeven dat het plangebied in de regio 'Langstraat' gelegen is. De beschrijving van deze regio luidt: De Langstraat ligt op de overgang van zand, veen en klei. Vroeger bestond vrijwel het hele gebied uit veen. Delen van het veen zijn in de loop der eeuwen verdwenen door landbouwkundig gebruik. Wat restte is deels vergraven ten behoeve van de turfwinning. Het gebied ten noorden van de Winterdijk was vanaf 1421 een zoetwatergetijdengebied waarin veel klei werd afgezet. Het gebied ten noorden van de Heidijk en Zuidhollandse of Loonse Dijk maakte sinds circa 1280 deel uit van de in 1421 verloren gegane Groote of Zuid-Hollandse Waard. Van Raamsdonk en Waalwijk is bekend dat ze werden verwoest. De Achterste Dijk en de doorgaande dijk van Waspik naar Baardwijk fungeerden als nieuwe zeewering. Ten noorden hiervan lag de brede inbraakgeul van het Oude Maasje. Door het Oude Maasje werd klei afgezet in de naastgelegen gebieden. Als gevolg hiervan slibden de gorzen steeds hoger op en werden weer door de boeren weer in gebruik genomen. De oude sloten werden uitgediept en de oude percelering (en de oude eigendomsverhouding) werd gereconstrueerd. Door bodemdaling en/of door de overstromingen zijn de dorpen naar het zuiden verplaatst, wat nog goed te zien is bij Raamsdonk.

Gemeentelijke verwachtingskaart

Op de gemeentelijke beleidskaart van de gemeente Waalwijk³⁷ is te zien dat voor het grootste deel van het plangebied een gematigde archeologische verwachting geldt. Het meest noordelijke randje van het plangebied heeft een lage archeologische verwachting en het meest zuidelijke deel ligt in een gebied van archeologische waarde.

³⁶ De CHW is meer gericht op cultuurhistorische waarden en geeft geen archeologische verwachtingswaarde.

³⁷ Hessings, Schrijvers en Klerks, 2010.

Afbeelding 12. Uitsnede van de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart met in het rood het plangebied (bron: gemeente Waalwijk).

2.4.2 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de verzamelde gegevens in het bureauonderzoek kan de volgende gespecificeerde archeologische verwachting worden opgesteld.

Datering

De haven is in de middeleeuwen ontstaan en al vanaf de late dertiende eeuw in gebruik als turfvaart en werd hoogstwaarschijnlijk in de 17e eeuw op initiatief van de heer van Waalwijk verdiept. In de periode die daarop volgde is de haven waarschijnlijk nog een aantal keer verdiept. De haven is pas in de jaren zestig van de vorige eeuw gedempt.

Rondom de haven zijn resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd te verwachten die gerelateerd zijn aan havenactiviteiten.

Niet uitgesloten kan worden dat er in de ondergrond nog een dekzandrug met daarop resten uit het laat paleolithicum tot en met mesolithicum aanwezig zijn.

Vanaf de bronstijd tot en met de vroege middeleeuwen werd het gebied te nat voor menselijke bewoning. Derhalve zijn resten uit deze perioden niet te verwachten.

Complexiteit

Uit het paleolithicum tot en met het laat neolithicum kunnen resten verwacht worden die samenhangen met de mobiele leefwijze van de mens, zoals kleine kampementen die slechts tijdelijk en/of periodiek bewoond werden. Dergelijke vindplaatsen zijn te herkennen aan vuursteenconcentraties en haardkuilen.

Het complextype dat binnen het plangebied vooral te verwachten is, is dat van de stedelijke nederzetting. Het gaat daarbij niet alleen om de haven, maar ook om de bijbehorende kademuren (hout- en steenbouw) en loskades aan weerszijden van de haven. Ook kan de aanwezigheid van gebouwstructuren niet worden uitgesloten.

Omvang

De omvang kan variëren van puntvondsten tot nederzettingen van enkele honderden vierkante meters.

Diepteligging

Eventuele archeologische resten uit de prehistorie kunnen worden verwacht in de top van het dekzand.

De diepteligging van de haven ligt direct onder de dempingslaag. De diepte hiervan is echter niet op voorhand bekend en kan binnen het plangebied sterk van diepte verschillen. Buiten de haven kunnen resten direct vanaf het maaiveld verwacht worden.

Locatie

Archeologische sporen en resten kunnen binnen het gehele plangebied voorkomen, aangezien de bodemopbouw in het plangebied grotendeels onbekend is.

Uiterlijke kenmerken

Paleolithicum tot laat-neolithicum: vuursteenspreiding, indicaties van de bewerking van vuursteen, halffabricaten, productieafval, productiegereedschap. Indicaties voor kortdurende nederzettingen/kampen: haardkuilen, verbrand vuursteen. Indicaties voor jacht/voedselverzameling en –bereiding: werktuigen, spitsen, bijlen, schrabbers, stekers, etc.

Archeologische resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd kunnen bestaan uit beschoeiingen en kademuren in hout- en steenbouw. Ter plaatse van de havenvloer kunnen de archeologische resten aanwezig zijn in een gestratificeerd pakket van klei-, zand- en sliblagen. Deze resten kunnen bestaan uit losse vondsten van hout, metaal, aardewerk, keramisch bouw materiaal, dierlijk botmateriaal tot aan grotere structuren zoals sluisjes, havendeuren en (delen van) schepen.

Mogelijke verstoringen

Mogelijk hebben landbouwactiviteiten in het verleden voor enige verstoring gezorgd. Het plangebied is bebouwd met bedrijfsgebouwen. Afhankelijk van de funderingstype en -diepte kunnen deze de bodem verstoord hebben. Ook de (erosieve werking van de) voormalige haven en het dempen van de haven kan verstoring veroorzaakt hebben. Daarnaast kunnen ook kabels en leidingen in de ondergrond aanwezig zijn die bodemverstoringen veroorzaakt kunnen hebben. Op de ontgrondingenkaart van de provincie Noord-Brabant³⁸ zijn in het plangebied geen geregistreerde ontgrondingen aangegeven.

2.5 Conclusies en advies voor vervolgonderzoek

Niet uitgesloten kan worden dat er in de ondergrond nog een dekzandrug met daarop resten uit het laat paleolithicum tot en met mesolithicum aanwezig zijn. De diepteligging van deze dekzandrug is nog niet met zekerheid binnen het plangebied vastgesteld. De diverse archeologische booronderzoeken die al zijn uitgevoerd binnen het plangebied laten zien dat er

³⁸ <https://www.arcgis.com/home/webmap/viewer.html?webmap=1c267643996b4e849ec644ad42c3006c>

een sterk microreliëf bestaat: op korte afstanden kunnen zowel de hoogte aan het maaiveld als de ligging van het intacte archeologisch niveau van elkaar verschillen.

Vanaf de bronstijd tot en met de vroege middeleeuwen werd het gebied te nat voor menselijke bewoning. Derhalve zijn resten uit deze perioden niet te verwachten.

De haven is in de middeleeuwen ontstaan als turfvaart en werd hoogstwaarschijnlijk in de 17e eeuw op initiatief van de heer van Waalwijk verdiept. In de periode die daarop volgde is de haven waarschijnlijk nog een aantal keer verdiept. De haven is pas in de jaren zestig van de vorige eeuw gedempt. Rondom de haven zijn resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd te verwachten die gerelateerd zijn aan havenactiviteiten.

Omdat er een middelhoge tot hoge kans is op het aantreffen van archeologische resten binnen het plangebied, adviseert Antea Group om binnen het plangebied een inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen, verkennende fase, uit te voeren.

De methode – een verkennend booronderzoek bestaande uit 6 boringen per hectare - is er niet primair op gericht om archeologische resten aan te treffen (hiervoor is de gehanteerde boordichtheid en –intensiteit te gering), maar is wel uitermate geschikt om:

- 1) de aard van bodemopbouw en
- 2) de mate van intactheid van de oorspronkelijke bodemopbouw inclusief de archeologische sporendragende niveaus te bepalen.

Uit eerder onderzoek in het oostelijke deel van het plangebied (Zaakid. 3993700100) is bekend dat de venige sliblaag, die werd aangetroffen aan de onderkant van de haven, een potentiële archeologische laag betreft. Daarnaast werden op basis van dat onderzoek ook resten van eventuele kademuren, beschoeiingen en kadevloeren verwacht. Het advies uit dit onderzoek, om bij toekomstige bodemingrepen een vervolgonderzoek uit te laten voeren, blijft behouden.³⁹

³⁹ Koopmanschap, Colijn en Teekens, 2016.

3 Erfgoed voorstel

Situatie

De middelgrote stad Waalwijk ligt in Noord-Brabant en is gelegen in de Langstraat aan de Bergsche Maas. De Rijksweg A59 deelt de gemeente op in twee delen. Het deel ten noorden van de snelweg is industrieterrein, inclusief functionerende haven. Onder de rijksweg bevindt zich het dynamische centrum dat al meer dan 800 jaar oud is. Door deze omvangrijke leeftijd is de gemeente rijk aan bodemvondsten, kennis en historische verhalen.

Binnen de gemeente bestaat de afdeling TREW (Team Ruimte, Economie en Werk). De afdeling houdt zich onder andere bezig met het achterlaten van een historische en culturele indruk in het toeristisch gebied middels erfgoedverhalen. Saskia de Kock is beleidsmedewerker van gemeente Waalwijk en de aangewezen persoon als het gaat om Erfgoed. Zij en haar team zijn met vijf projecten bezig om Waalwijk een aantrekkelijke gemeente te maken. Deze projecten zijn uiteenlopend maar dragen allemaal bij het thema's Erfgoed & Cultuur.

Dit zijn projecten zoals de samenwerking met de Zuiderwaterlinie, cultuurhistorische projecten waaronder het renoveren van dijken, schansen en wielen, een nieuw (erfgoed)centrumontwikkeling en -visie, het nog te bouwen SchoenenMuseum en het nationale evenement 'Hugo de Groot 400 jaar'.

Aanleiding

Met het in opdracht geven van het archeologisch bureauonderzoek worden diverse ontwikkelingen binnen het plangebied op hetzelfde kennisniveau gebracht binnen het gemeentelijk archeologiebeleid. Ook is het bureauonderzoek de eerste stap van de archeologische monumentenzorg cyclus (AMZ) zoals besloten ligt in de Erfgoedwet 2016. Tegelijkertijd brengt het onderzoek ook in ieder geval de archeologisch status quo in beeld waar we momenteel staan inzake ons kennisniveau van dit belangrijke stukje Waalwijk. Nadrukkelijk heeft de gemeente Waalwijk en Antea Group er voor gekozen aansluiting te zoeken bij deze status quo en te verkennen welke concrete kansen er in het havengebied liggen om het gemeentelijk erfgoed een stap dichterbij brede beleving te brengen. Brede beleving daarbij in dit geval bedoeld als zowel lokaal maar zeker ook regionaal.

Kansen benoemen voor het erfgoed van het havengebied sluit aan bij de gemeentelijke wens om zich op lang termijn duurzaam her-ontwikkelen middels lokale erfgoedverhalen (offerte, 7 januari 2021). Het zwaartepunt ligt op de kansen binnen het toeristisch gebied en de uitdaging om deze samen met ondernemers en/of partners op te pakken en uit te voeren. Om dit mogelijk te maken is voldoende financiering noodzakelijk. Bij deze stap kan de provincie Noord-Brabant ondersteuning geven vanuit het beleidskader 'De verbeeldingskracht van erfgoed'. Want als het verhaal of meerdere verhalen van Waalwijk één of meer van de vier opgestelde verhaallijnen behandelt, kan er een verzoek gedaan worden om in aanmerking te komen met subsidie (De verbeeldingskracht van erfgoed, 2015).

Gemeente Waalwijk is erg ondernemend en bovendien gedreven. Maar om verder te kunnen zal er eerst gekeken moeten worden naar wat het probleem is en wat er nodig is om de lange termijn doelstelling succesvol te maken.

Probleemanalyse

In het overleg van woensdag 2 februari 2021 is gebleken dat de gemeente Waalwijk verband wil creëren tussen de projecten en heeft hier het thema *Erfgoed* voor gebruikt. Dit is een goed begin,

maar een misvatting. Een thema is een onderwerp dat iets over het concept zegt. In deze situatie geeft het thema *Erfgoed* inzicht in de projecten, maar zegt verder niets over toekomstige contexten. Het hebben van een visie is waar een concept om draait en zich van een idee of thema onderscheidt. Na het Strategische Visieplan 2025 van de gemeente Waalwijk te hebben gelezen, kan gezegd worden dat erfgoed (lokale geschiedenis) en/of toerisme & recreatie niet tot nauwelijks benoemd worden. In dit erfgoedvisie is er geen duurzame identiteit aanwezig en dus geen breed draagvlak.

Ondanks alle de inzet is het niet gelukt om de projecten bij elkaar te brengen, terwijl hier dringend behoefte naar is. Rustend op deze informatie kan geconstateerd worden dat de gemeente zoekende is naar een kapstok voor het creëren van een platform voor erfgoedverhalen en lopende projecten, om een sterke positie in de toeristische sector in de te nemen.

Imagineering

Voor het creëren van deze kapstok is het nodig om nieuwe en bestaande projecten een reden te geven om te blijven bestaan. Dit uit zich in een visie en missie die voortkomen uit een (belevings)concept. Een concept is de 'wijze waarop' invulling geven kan worden aan de imagineeringsbenadering. Imagineering betreft waardecreatie en waarde-innovatie vanuit het belevingsperspectief. Het wordt opgevat als het creëren en regisseren van interactie en betekenisvolle beleving bij de mensen om vooraf bepaalde doelstellingen te behalen (Imagineering, 2002). Deze techniek houdt zich bezig met de beleving van producten/diensten en de toegevoegde waarde hiervan. Iets waar wij mensen tegenwoordig veel mee bezig zijn. Dit komt onder andere door het snel veranderende en innoverende tijdperk waarin we leven en de druk die wij om ons heen ervaren. Om daarbij de recentelijke gebeurtenis van februari 2020 niet vergeten, waarin het Covid-19 virus een radicale mentale en fysieke verandering teweegbracht. De dingen die we eerst deden, mogen nu niet meer. We zijn nu nog minder verbonden met anderen en onszelf. Tegenwoordig kan een beleving helpen om een fijn gevoel op te roepen. Tijdens deze beleving voelen we ons erkend, gelukkig en verbonden met onszelf en anderen. Dit onherroepelijke gevoel is ontstaan doordat imagineering gebruikt wordt om een beleving te creëren. Imagineering focust zich op waardecreatie. Dit houdt in dat slimme producten, merken of diensten zich op de emotionele waarden richten waar wij mensen aan kunnen identificeren. Zo speel je op mensen in en kun je ze behouden door te werken aan een toekomstige klantrelatie. Dit is tactisch, want iedereen vindt het prettig om gehoord te voelen en persoonlijke aandacht te ontvangen. Daarbij verkoopt het. Je kunt zeggen dat imagineering bijdraagt aan het bouwen van een echt, oprechte connectie. Want betekenisgeving geeft houvast en inzicht in deze innoverende tijd.

Het benaderen en uitdragen van waarden kan door de inzet van Storytelling gedaan worden. Storytelling gaat over het toepassen van technieken om een verhaal over te brengen. 'Een verhaal is een serie van (chrono)logisch verbonden gebeurtenissen die veroorzaakt of beleefd worden door karakters' (Hover gebaseerd op Bal, 2012). Goed geladen verhalen kunnen een grote rol spelen in het zoeken van toenadering van verbondenheid met onszelf. Tegenwoordig kunnen we de wereld op vele manieren verkennen en worden we bedolven onder inspirerende plaatsen. En momenteel in die mate dat we de chaos willen ruilen voor rust. Door psychologische aanpakken weten we inmiddels dat we dit dichtbij onszelf kunnen zoeken. Zo zijn de trends ontstaan zoals het verlangen naar traditionele en/of lokale middelen, terug naar de basis (waar kom ik vandaan) en staat persoonlijke ontwikkeling centraal bij jongeren. Juist deze doelgroep ervaart een druk bestaan en zoekt door de inzet van authentieke content naar zichzelf (Frankwatching, 2021). Anderzijds willen de 65+ genieten van de omgeving door actief te fietsen of wandelen. Hun interesses is vergelijkbaar met die van jongeren, alleen slaan een zijweg in als

het gaat om authentieke content. Nederlandse geschiedenis en natuur zijn bij deze doelgroep de raakvlakken.

Al met al kan er gezegd worden dat de behoefte naar erkenning en zelfontplooiing immens is en daardoor er een dringende drang is naar het beleven van een beleving.

Mogelijkheden

Stap 1: Imagineeringsplan

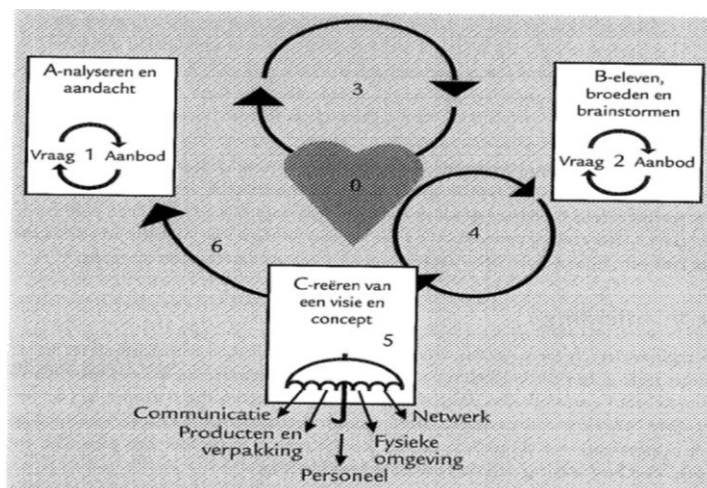
Zoals eerder werd aangegeven kan een concept harmonie scheppen en richting geven. In dit geval zorgt een belevingsconcept ervoor dat gemeente Waalwijk een positie binnen de toeristische, economische en sociaal-culturele sector inneemt. En kan de grondlegger zijn van de herontwikkeling van het centrum. Om tot een concept te komen moet er onderzoek gedaan worden naar de situatie. Dit is een belangrijke fase want als dit niet goed uitgevoerd wordt dan heeft het concept geen geldige reden van bestaan. Dan zal het niet aanslaan bij de doelgroep en dus een flop zijn.

Afbeelding 13. ABC Model

In de eerste (Analyse)fase wordt er gekeken naar de vraag- en aanbodkant. Middels drie invalshoeken wordt de situatie beschreven: 1) binnen de organisatie, 2) buiten de organisatie en 3) op nationaal niveau. Alle verzamelde informatie wordt ontleed en getrechterd met behulp van handige modellen. Overgebleven informatie zijn de goudmijntjes die de input zijn voor het ontwerpen van een uniek concept. Op elke wijze is er afgestemd met de locatie en/of situatie en heeft het concept een grote kans van slagen. Door het uitvoeren van een grondige analyse heeft een concept een goed kans van slagen.

Bij het ontwerpen van een concept dient een integrale benadering, visie en missie als leidraad. Dit concept is geen idee meer als het wordt ervaren. Concrete producten helpen bij de conceptuele overdracht. Deze fase wordt gezien als 'het regisseren van de beleving van de consument'. Deelontwerpen zoals communicatie, personeel en fysieke omgeving zijn belangrijke bouwstenen bij deze transitie. Zie afbeelding 2 de voor visuele uitleg.

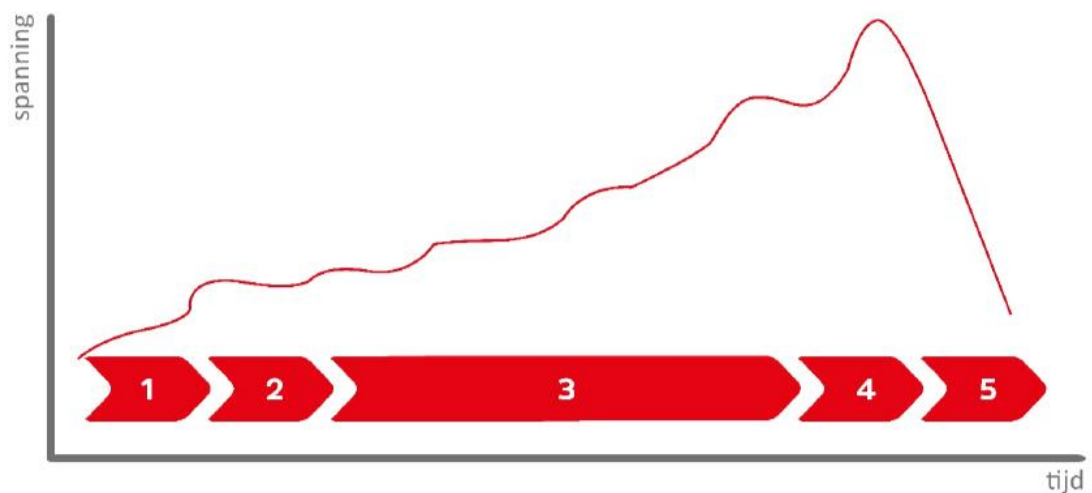
Afbeelding 14. Conceptontwikkelingsproces.

Als er geen fysieke producten aanwezig zijn, kan het concept niet beleefd worden. Om tot deze fysieke producten te komen moet de Conceptfase worden afgerond. In de Designfase wordt gekeken welke producten aansluiten bij het vertellen van het concept. Oftewel, hoe worden de missie en visie uitgedragen?

Stap 2: Storytelling in vijf stappen

Als je creatief bent kun je aanzienlijk veel producten ontwikkelen die helpen om het concept verder uit te dragen. Deze kunnen verschillen van festivals en evenementen tot aan het opstellen van een camping of het uitvoeren van een wandeling. Dan zijn we er nog niet, want een wandeling op zich hoeft niet heel uitdagend te zijn. Hiervoor zijn er tal technieken voor ontwikkeld om de beleving van consumenten te verrijken. Storytelling is hier een instrument van.

Voorafgaand werd aangeduid dat Storytelling een techniek is dat ingezet kan worden bij het werven en behouden van consumenten/klanten. Je kunt waardecreatie op geen betere manier voelen dan door het participeren van verhalen. Je kunt verhalen beheersen door het vorm te geven aan de hand van het 'Vijf fasen model'. Dit is een tijdloos en universeel model. Onbewust volgen mensen vaak deze stappen als ze een verhaal vertellen. Daarnaast zijn verhalen die volgens deze vijf stappen worden verteld vaak beter te volgen, te onthouden en door te vertellen. Vandaar dat dit model wordt aangereikt.

Afbeelding 15. De opbouw van een verhaal door middel van vijf fasen.

Volgens de theorie heeft een verhaal altijd vijf fasen dat één of meerdere karakters ervaren. In de Set-up wordt er aandacht gegeven aan de situatie waarin het karakter zich bevindt. Karaktereigenschappen, uiterlijk en het doel dat het karakter heeft worden aan het begin de zoektocht verteld. Dan zet iets het verhaal in beweging; er ontstaat een probleem of vraag. De hoofdpersoon moet in actie komen. Het verhaal neemt een wending en is er sprake van een dilemma of keuzemoment. Belangen nemen toe en gebeurtenissen volgen elkaar sneller op. Het hoogte- of dieptepunt van het probleem wordt gezet in de Climax. Dit is het spannende moment waarmee het probleem wordt opgelost of vraag beantwoord. In de laatste fase wikkelt het verhaal zich af en is er sprake van een inzicht of moraal.

Deze vijf fasen zien we vaak terug in Disneyfilms, theaterstukken en zelfs in Hollywood films. Het model is eenvoudig en daarom zinvol om in deze situatie te gebruiken. Voor het kunnen schrijven van het unieke verhaal van gemeente Waalwijk, is het verstandig om onderzoek te doen alle aangrijpende verhalen die de gemeente en dorpen heeft doorgemaakt. Aan de hand van de vier verhaallijnen van de provincie Noord-Brabant kan er op voorhand een selectie gemaakt worden.

Stap 3: Vier verhaallijnen

Provincie Noord-Brabant heeft de ambitie om over pakweg 50 jaar nog steeds de geschiedenis van Brabant aan nieuwe generaties te kunnen doorgeven, aan de hand van het Brabants erfgoed. Een tweede reden om erfgoed te behouden is dat het gemeenschappen bij elkaar te brengt. Erfgoed inspireert, werft en bindt vele Brabanders. Dit kan één van de redenen zijn waarom Waalwijk het verhaal van de stedelijke nederzetting verder wil ontwikkelen.

Provincie Noord-Brabant heeft een duidelijke visie over welke verhalen kans maken op subsidie en welke niet.

- Zo moet het verhaal onder één van de vier verhaallijnen vallen;
- Dient het verhaal verbinding te maken met de samenleving, de economie, leefbaarheid, natuur en onderwijs- en kennisinstellingen.
- Is het noodzakelijk dat het verhaal bijdraagt aan de samenleving.
- Is het noodzakelijk dat er draagvlak aanwezig is,
- Is het wenselijk dat er een toeristisch beleid aanwezig is, want de provincie wil a.d.h.v. het verhaal deze marketingkracht vergroten. Bijvoorbeeld door het creëren van toeristische producten en routes.

De inhoud van het verhaal kan er sturing geven naar welke verhaallijn het meest interessant is voor het verkrijgen van subsidie. Aan de hand van een zeer korte analyse zijn de uitkomsten in de tabel beschreven. Om zeker te zijn van een juiste uitkomst, zal de analyse vanuit meer perspectieven worden onderzocht.

Verhaallijnen	Kansen	Valkuilen
Innovatief Brabant	Waalwijk staat bekend om de eeuwenoude agrarische producten zoals textiel en leer. Nu Bol.com.	De uitwerking van dit verhaal kan worden voortgebouwd op bestaande infrastructuur. Dit is er niet meer.
Religieus Brabant	De kerk aan de gedempte haven. Wellicht dat archeologische vondsten richting kunnen geven.	Focust op heden ten dage op refugiekloosters. Zal uitgezocht moeten worden of de kerkgemeente aan de haven dit ook is. Eventueel kan worden opgeschakeld naar het klooster Nazareth maar ook de uiteindelijke cohesie die gevonden werd gedurende de tachtigjarige oorlog tussen deverschillende christelijke geloofsgemeenschappen. Daarbij is deze verhaallijn interessanter voor huidige situatie, vanwege de culturele mix: Joden en Polen.
Bevochten Brabant	<i>De Verloren veldslag in de Langestraat</i> zou het verhaal kunnen zijn dat Waalwijk omarmt. Het straalt kracht, identiteit en karakter uit. Maar ook iets eigens wat binnen de huidige provincie alleen met het Hollandse Geertruidenberg wordt gedeeld. Waalwijk als fiere stad en Brabants bastion aan de vooravond van de	De Provincie geeft aan dat de verhaallijn beleidsmatig al ver is uitgewerkt (in vooral Zuiderwaterlinie en Nieuwe Hollandse Waterlinie). Dit zijn de focuspunten/USP en heeft daarom een matige kans van slagen. Wel adviseren we om dit verhaal alsnog met elan naar voren te brengen omdat het voor veel Brabanders een vergeten stukje geschiedenis is dat zowel voor de

	Vlaams-Zeeuwse oorlog van 1303 en 1304.	Langstraatregio als West-Brabant juist daardoor nieuwe ontdekkingen voor toerisme en fietstochten kan betekenen. Hier is het gras zeker nog niet platgetrapt!
Bestuurlijk Brabant	Eeuwen geleden heeft er een hertog/graaf in Waalwijk geleefd die de grote veldslag heeft meegemaakt. Vanuit zijn perspectief kan het verhaal verteld worden.	Er dient een Landmark (kasteel, paleis of landgoed) aanwezig te zijn waarnaar gerefereerd kan worden. De kastelen/hofsteden van Waalwijk en Besoyen zijn gekend maar deze bestaan naar verwachting alleen nog archeologisch. Juist hier moet het ensemble van de Waalwijkse haven en het vijftiende eeuwse (herbouw vanaf de late zestiende eeuw) kerkgebouw dat boven het havengebied uitrijst benadrukt worden en in beeld gebracht worden. Zowel en woord als in beeld.

De definitieve keuze van de verhaallijn wordt verder uitgewerkt middels Storytelling en voegt toe aan het concept dat uit het Imagineeringsplan komt. Dit is nodig omdat uit het Imagineeringsplan zal komen wie de doelgroepen zijn en is cruciaal bij het opstellen van een verhaal.

Subsidie ontvang je pas als je duidelijk maakt wat de toegevoegde waarde ervan zou kunnen zijn. In dit geval moet er beschreven worden hoe het concept en verhaal ingebed kunnen worden in de samenleving van Waalwijk. Positieve effecten die op langer termijn plaatsvinden zullen als doelstellingen leiden en plaats maken voor realistische producten. Bij het opstellen van een projectvoorstel kan het GIFKOT model houvast brengen.

De vijf beheersaspecten binnen dit model zijn geld, informatie, faciliteiten, kwaliteit, organisatie en tijd en onderbouwen allen wanneer het project komt, wat het project inhoud, hoeveel het gaat kosten, wie er iets vanaf moet weten en hoe het georganiseerd wordt.

Het wordt aanbevolen om niet alleen het verhaal mee te nemen, maar ook de uitkomsten van het Imagineeringsplan. Deze zullen de verhaallijn binnen Waalwijk namelijk ondersteunen en het concept insluiten.

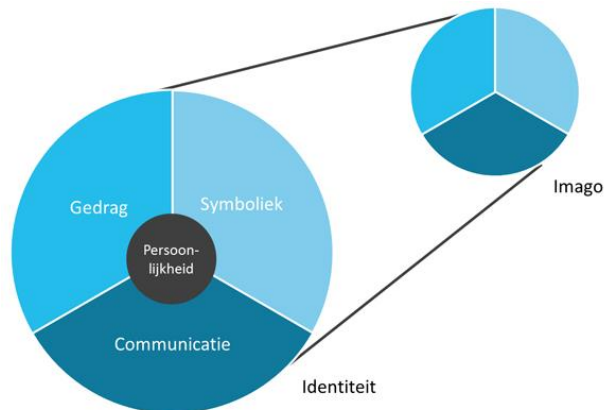

Afbeelding 16. Beheersaspecten GIKOT van een project.

*Stap 4: Erfgoedplan schrijven

In een cultureel erfgoedvisie staat beschreven hoe om er wordt omgegaan met roerend, immaterieel (o.a. verhalen) en materieel erfgoed. De bedoeling van een goed werkende erfgoedvisie is dat het helpt bij de integrale afweging van belangen die plaatsvinden ten behoeve van het goed functioneren van een ruimte/locatie. Doordat er duidelijke missie, visie, imago (Unique Selling Points) en identiteit aanwezig zijn, kan er rekening worden gehouden met het opstellen van ruimtelijke plannen en andere ontwikkelingsprocessen.

Een erfgoedvisie kan richting geven aan de herontwikkeling waar gemeente Waalwijk momenteel mee bezig is. In het Imagineeringsplan kan er focus liggen op het ontwikkelen van een identiteit, maar het wordt aangeraden om hier een los onderzoek voor op te stellen. Het Identiteitsmodel van Birkigt en Stadler geeft steun bij het invullen van een erfgoedplan. Het deels marketinggerichte model zorgt ervoor dat er een sterke identiteit (wie ben ik?) wordt opgesteld, die in verhouding is met het imago (hoe word ik gezien?). Deze identiteit gaat pas leven als er een stem uitkomt. Hier kunnen drie pijlers bij helpen. Symboliek gaat over het visueel maken van de identiteit. Dit kan door middel van een logo, kleur of huisstijl. Dit heeft meer impact dan mensen in eerste instantie verwachten. De tweede pijler Gedrag gaat over alle handelingen die een organisatie uitvoert. Dit zegt iets over de normen en waarden die de organisatie hanteert. Dit zijn de indirecte acties van het volgen van een eigen visie. Als laatste mag Communicatie niet ontbreken. Directe (tekst) en indirecte (logo's) communicatie helpen bij het neerzetten van een standpunt, doel of visie. Het helpt enorm bij het uitdragen van de kernwaarden (USP's) en een corporate story (belevingsconcept met Storytelling).

Figuur 16. Het identiteitsmodel van Birkigt en Stadler.

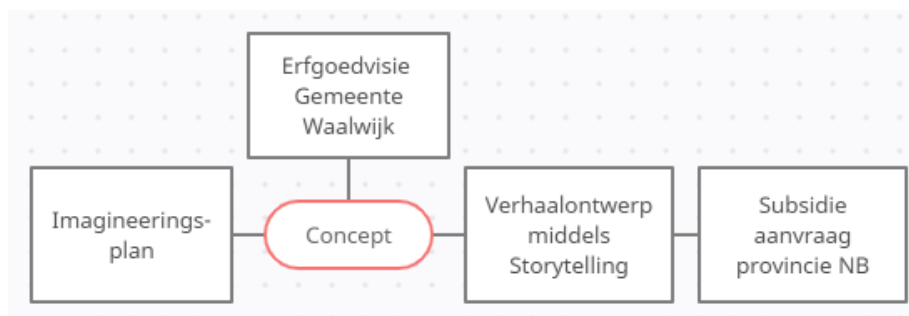
Doelstellingen

Ten aanzien van de locatie en de huidige situatie, heeft Waalwijk veel mogelijkheden om deze plek toeristisch interessant te maken. Afhankelijk van het concept en het erfgoedvisieplan kunnen onderstaande doelstellingen bijdragen aan het verkrijgen van de gewenste situatie in Waalwijk.

Voorbeelden van strategische doelstellingen	
Economische doelstellingen	Economische impact van toerisme in Waalwijk verhogen; Meer werkgelegenheid creëren;
Sociaal-culturele doelstellingen	Draagvlak creëren bij ondernemers en partners; Kennisgeving (naar volwassenen en kinderen); Het bevorderen van het begrip van de gemeenschappelijke waarde van erfgoed bij verschillende gemeenschappen.
Toeristische doelstellingen	Een positie in de toeristische sector innemen; Reputatie van Waalwijk verder uitbouwen;
Erfgoed doelstellingen	Het verhaal en dus de geschiedenis van Waalwijk vertellen; Duurzaam en veilig erfgoed; Gedragsverandering; Krachtige kennisoverdracht; Een herontwikkelingsplan dat rust op een werkzaam erfgoedvisie.

Conclusie en advies voor een concreet erfgoedvervolg

Om tot een goed lopend verhaal te komen dat Waalwijk omvat, zullen verschillende onderzoeken uitgevoerd moeten worden. De figuren 17 en 18 presenteren twee processen van het uitvoeren van onderzoek. Afbeelding 17 laat zien dat tijdens het opstellen van een Imagineeringsplan er ook onderzoek gedaan mag worden naar het opstellen van een Erfgoedvisieplan. In tegenstelling tot de tweede workflow wordt eerst het Erfgoedvisieplan samengesteld. Het hebben van een erfgoedvisie is een essentieel onderdeel is dit proces, want het kan invloed hebben op de resultaten van het Imagineeringsplan. Beiden opties zijn mogelijk, maar het wordt aangeraden om door te gaan met optie 2.

Figuur 17: proces optie 1 m.b.t. onderzoek in gemeente Waalwijk

Figuur 18: proces optie 2 m.b.t. onderzoek in gemeente Waalwijk

4 Booronderzoek

4.1 Doel- en vraagstelling

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het toetsen van de archeologische verwachting, zoals deze op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is opgesteld. Het uitgevoerde onderzoek betreft een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen, verkennende fase. Een verkennend onderzoek heeft als doel het in kaart brengen van eventuele verstoringen in de bodemopbouw, het verkrijgen van enig inzicht in de bodemopbouw van het gebied en aldus het in kaart brengen van kansrijke en kansarme zones wat betreft archeologie.

Het booronderzoek dient antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?
- Zijn er archeologische indicatoren aangetroffen binnen het plangebied? Zo ja, wat is de aard, conserveringstoestand en datering van deze indicatoren/vindplaats?
- In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door realisatie van geplande bodemingrepen?
- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?
- In welke mate stemmen de resultaten van het veldwerk overeen met de verwachtingen van het bureauonderzoek?
- Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan deze bestaan?

Voorafgaand aan het onderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld, dat er kennisgeving aan bevoegde overheid is voorgelegd.⁴⁰

4.2 Onderzoeksofzet en werkwijze

Datum uitvoering	7 februari 2021
Veldteam	Gerjan Sophie (senior KNA-prospector), Karlijn van Huet (veld assistent)
Weersomstandigheden	Half bewolkt, circa 9°C
Boortype	Edelman, Ø 7cm.
Methode conform Leidraad SIKB ⁴¹	Niet van toepassing
Motivatie boormethode	Omdat er een middelhoge tot hoge kans is op het aantreffen van archeologische resten binnen het plangebied, adviseert Antea Group om binnen het plangebied een inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen, verkennende fase, uit te voeren.

⁴⁰ Van Looveren en Sophie, 2021

⁴¹ Tol e.a. 2012

	De methode – een verkennend booronderzoek bestaande uit 6 boringen per hectare - is er niet primair op gericht om archeologische resten aan te treffen (hiervoor is de gehanteerde boordichtheid en –intensiteit te gering), maar is wel uitermate geschikt om: 1) de aard van bodemopbouw en 2) de mate van intactheid van de oorspronkelijke bodemopbouw inclusief de archeologische sporendragende niveaus te bepalen.
Aantal boringen	10
Oriëntatie grid t.o.v. geomorfologie/paleo-landschap	n.v.t. (verkennende booronderzoek)
Wijze inmeten boringen	Topcon (fixed GPS)
Overige toegepaste methoden	n.v.t.
Wijze onderzoek / beschrijving boorkolom	NNEN 5104 / ASB
Verzamelwijze archeologische indicatoren	Breken en brokkelen van de opgeboorde grond, waarneming op het oog
Bemonstering	n.v.t.
Vondstzichtbaarheid aan oppervlak	Slecht: verharding en bosschages
Omschrijving oppervlaktekartering	Niet uitgevoerd.
Afwijkingen t.o.v. PvA	De verschillende bedrijfspercelen in het plangebied bleken deels omheind te zijn. Daardoor zijn de boringen 2 en 4 komen te vervallen: de hekwerken waren met een slot afgesloten. Boring 3 bleek gepland ter plaatse van een stelconplaat. Deze boring is iets verzet.
Doelen en wensen opdrachtgever	Opdrachtgever wil voorafgaand aan de uitwerking van de plannen een inzicht hebben in de archeologische risico's van het plangebied.
Randvoorwaarden	Niet van toepassing

4.3 Resultaten

Voor een overzicht van de boringen wordt verwezen naar de boorprofielen in Bijlage 3 en de situatiekaart in de kaartenbijlage.

Afbeelding 17. Impressie van het plangebied tijdens het veldwerk; links vanaf boorpunt 6, blik naar het zuiden op de kerk aan de haven; rechts bij boorpunt 3, blik naar het westen. (foto's: Antea Group).

Afbeelding 18. Impressie van het plangebied tijdens het veldwerk; links vanaf boorpunt 7, blik naar het zuiden; rechts bij boorpunt 1, blik naar het westen. (foto's: Antea Group).

4.3.1 Bodemopbouw

Boringen 1, 5 en 9 kennen een vergelijkbare bodemopbouw, bestaande uit een bouwvoor (A-horizont) met daaronder een gemengde AC-horizont en daaronder beigegeel zand.⁴² Dat is beschouwd als uitgangsmateriaal.

Boring 8 kent een vergelijkbare opbouw, maar daar leek het alsof in de AC-horizont brokjes van een B- of BC-horizont aanwezig waren.

⁴² Zie de kaartbijlage voor de ligging van de boorpunten.

Gezien de opvallend hogere ligging van het plangebied ten opzichte van de omgeving kan ook sprake zijn van een 'leeflaag' op cunetzand. Het is waarschijnlijk dat dit deel van het plangebied is gebied opgehoogd voordat de bestaande bedrijfspanden zijn gebouwd.

Boringen 3, 6 en 10 zijn vanwege ondoordringbaarheid op verschillende diepte gestaakt. Boringen 3 en 6 lijken vooral in opgebrachte grond te zijn uitgevoerd, boring 10 is nabij bebouwing uitgevoerd.

Boring 7 is aan de uiterste oostkant van het plangebied uitgevoerd en ligt beduidend lager. Hier is vanaf 1,10 m -mv zand met brokken klei aanwezig, mogelijk het bovenste gedeelte van het twintigste eeuwse dempingspakket van de havenbak.

4.3.2 Archeologie

Er zijn tijdens het veldonderzoek geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het gaat hier echter wel om een verkennende fase van het inventariserend veldonderzoek door middel van boringen. Het doel van de verkennende fase van het veldonderzoek is het in kaart brengen van de bodemopbouw en het aantonen van eventuele bodemverstoringen. De afwezigheid van archeologische indicatoren kan dan ook niet worden beschouwd als indicatie voor de afwezigheid van een archeologische vindplaats.

5 Conclusies en advies

5.1 Conclusies

In paragraaf 4.1 is een aantal onderzoeksvragen gesteld. Hier wordt voor zover mogelijk en relevant kort op de beantwoording ingegaan.

- *Wat is de bodemopbouw en zijn er aanwijzingen voor bodemverstoringen?*

Boringen 1, 5, 8 en 9 kennen een A- AC-C- bodemopbouw, maar het betreft mogelijk opgebrachte grond met een humeuze 'leeflaag'. Boringen 3, 6 en 10 zijn op verschillende diepte gestaakt en zijn dus alleen in geroerde grond uitgevoerd. Boring 7 is mogelijk in het bovenste dempingspakket van de haven gezet.

- *Zijn er archeologische indicatoren aangetroffen binnen het plangebied? Zo ja, wat is de aard, conserveringstoestand en datering van deze indicatoren/vindplaats?*

Nee, er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

- *In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door realisatie van geplande bodemingrepen?*

Binnen de geboorde diepte is de kans op archeologische vindplaatsen uitermate gering.

Nadrukkelijk geldt dat daar waar de boringen stuiten een redelijke verdenking op archeologische resten in de ondergrond aanwezig zijn.

- *Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?*

Niet van toepassing.

- *In welke mate stemmen de resultaten van het veldwerk overeen met de verwachtingen van het bureauonderzoek?*

In het bureauonderzoek is een verwachting uitgesproken die vooral samenhangt met de laat-middeleeuwse en latere haven. Bij boring 7 is mogelijk de demping van de havenbak opgeboord, de overige boringen zijn waarschijnlijk in opgehoogde grond uitgevoerd. Onder deze ophogingspakketten kunnen nog bodemlagen aanwezig zijn met daarin archeologische resten of (delen van een potentieel behoudenswaardige) archeologische vindplaats.

- *Wat zijn de aanbevelingen? Is nader onderzoek noodzakelijk? En zo ja, waaruit kan deze bestaan?*

Zie paragraaf 4.2.

5.2 (Selectie)advies

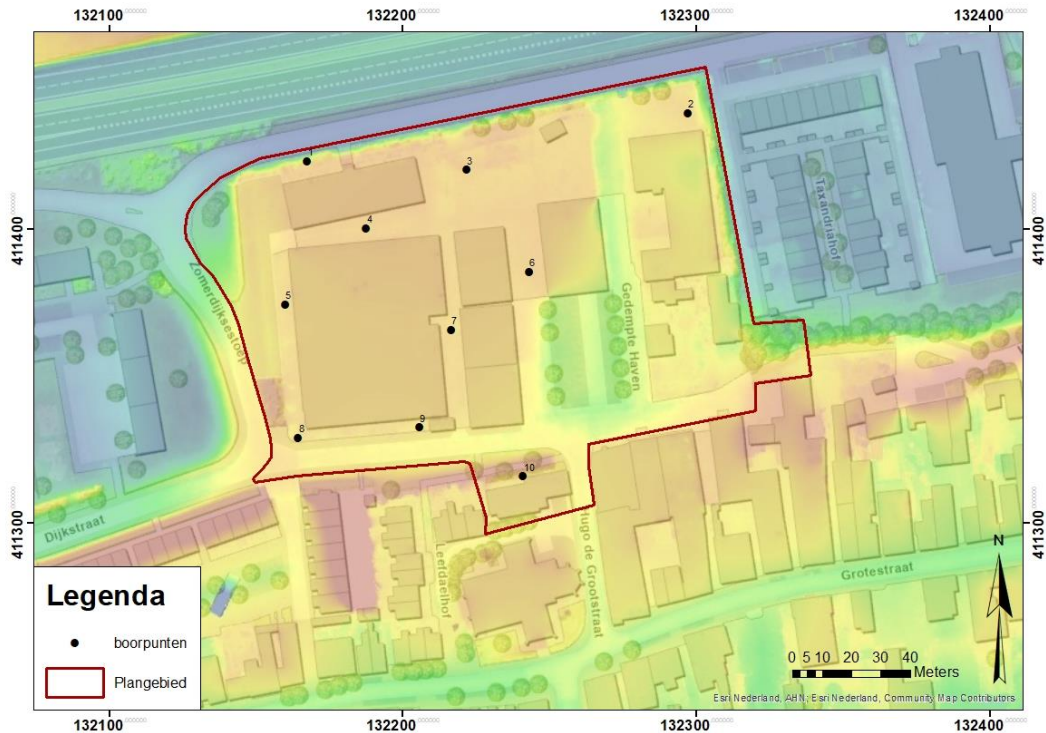
Het uitgevoerde onderzoek heeft vooral plaatsgevonden in opgehoogde grond. Een deel van de boringen is gestaakt en in een ander deel lijkt een C-horizont aangetroffen, maar dat zou dus ook cunetzand met een humeuze 'leeflaag' kunnen zijn.

Westelijk van de voormalige havenbak is dus sprake van een circa 1,5 m dik geroerd ophoogpakket. Dit komt (zeer) goed overeen met de AHN (zie afbeelding 19). Op basis van deze gegevens is het advies van Antea Group tweeledig:

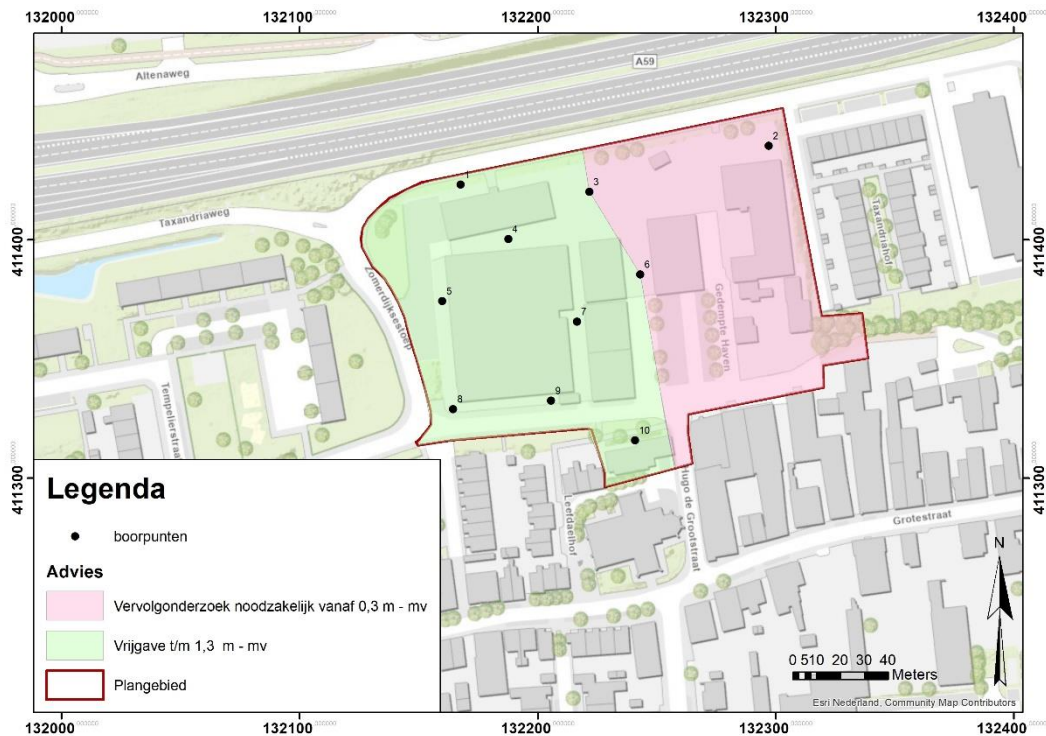
- Het gebied westelijk van de voormalige havenbak kan worden vrijgegeven tot een diepte van 1,3 m – mv. Er wordt een bufferzone van 0,2 m gehanteerd, omdat deze laag niet overal even dik is. Mochten er bodemingrepen plaatsvinden die dieper gaan dan deze 1,3 m – mv is eventueel nader onderzoek noodzakelijk

- Het gebied van de voormalige havenbak en het gebied ten oosten daarvan houden een onverminderd hoge archeologische verwachting houden. Nader archeologisch onderzoek is hier noodzakelijk indien de bodemingrepen dieper gaan dan 0,3 m – mv (conform vigerend gemeentelijk beleid). Het onderzoek dient hier te bestaan uit een archeologisch proefsleuvenonderzoek (eventueel gevolgd voor een archeologisch opgraving) waar dit mogelijk is, of uit een archeologische begeleiding waar dit moet (bijvoorbeeld vanwege aanwezige verontreinigingen en saneringen e.d.).

Op afbeelding 20 zijn de twee advieszones weergegeven.

Afbeelding 19. AHN van het plangebied, met in oranje de hoge (opgehoogde) delen en in groen de lagere delen (voormalige havenbak).

Afbeelding 20. Advieskaart voor het plangebied.

Het lijkt daarnaast ook nog aanbevelenswaardig om na te gaan of er in gemeentelijke of regionale archieven nog gegevens (vergunningen etc.) te vinden zijn over de werkwijze die gebruikt is bij het dempen van de oude haven en /of het ophogen van het gebied.

Ook voor vrijgeven (delen van) plangebieden bestaat altijd de mogelijkheid dat er tijdens graafwerkzaamheden toch losse sporen en vondsten worden aangetroffen. Het betreft dan vaak kleine sporen of resten die niet door middel van een booronderzoek kunnen worden opgespoord. Op grond van artikel 5.10 van de Erfgoedwet dient zo spoedig mogelijk melding te worden gemaakt van de vondst bij de Minister (de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: telefoon 033-4217456). Een vondstmelding bij de gemeentelijk of provinciaal archeoloog kan ook.

Antea Group
 Oosterhout, april 2021

Literatuur en geraadpleegde bronnen

Barends *et al.*, 1986: *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.

Berendsen, H.J.A., 2004 (4^e druk): *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie*. Van Gorcum, Assen.

Bont, C. de, 2009: *Schoone cleijlanden bewassen met gras; een schets van de ontginnings-, bewonings- en waterstaatsgeschiedenis van de Langstraat*. In: Wikaart, V., Engen, H. van, Leenders, K.A.H.W., Bont, C.H.M. de, Martens, P.J.M., Zonneveld, I.S. en Werther, H.: *De onderzoekscommissie naar de aanwassen in de Verdrongen Waard (1521-1523) 'Nijet dan water ende wolcken'*. Tilburg.

Feest, N. van der, en Koopmanschap, H., 2005: *Bureauonderzoek en karterend booronderzoek Isco-terrein, Waalwijk*. Oranjewoud Archeologisch Rapport 2005/24. Oranjewoud, Heereveen.

Huisman, M. en Verbeek, C., 2008: *Waalwijk, Grotestraat – De Els. Archeologisch bureauonderzoek*. Bilan rapport 2008/127, Bilan, Tilburg.

Hulst, R.A., 2001: *Waalwijk, Grotestraat 101-103. Archeologisch onderzoek*. BAAC-rapport 01.005. BAAC, 's Hertogenbosch – Deventer

Koekkelkoren, A.M.H.C., 2015: *Archeologisch bureauonderzoek & Inventariserend Veldonderzoek, verkennende fase. Taxandriaweg 3, Waalwijk, Gemeente Waalwijk*. IDDS Archeologie rapport 1823. IDDS Archeologie, Noordwijk.

Koopmanschap, H.J.L.C., 2011: *Archeologisch bureauonderzoek naar de loop van de Loint in Waalwijk*. Archeologische Rapporten Oranjewoud 2011/126. Oranjewoud, Heereveen.

Koopmanschap, H., 2015: *Grensgebied tussen zand en veen. Een archeologisch perspectief op de middeleeuwse ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van de Langstraat en het aangrenzende zandlandschap van Noord-Brabant*. Tilburg.

Koopmanschap, H.J.L.C., Colijn, J.E. en Teekens, P.C., 2016: *Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek d.m.v. boringen. Gedempte Haven te Waalwijk*. Antea Group Archeologie 2016/54. Antea Group, Oosterhout.

Krekelbergh, N.J., 2009: *Waalwijk, plangebied plangebied Besoyen. Archeologisch vooronderzoek (verkennende fase)*. BAAC-rapport V-09.0001. BAAC, 's Hertogenbosch – Deventer.

Looveren, V. Van, en Koopmanschap, H.J.L.C., 2019: *Bureauonderzoek. Riolerings kern Waalwijk*. Antea Group Archeologie 2019/140. Antea Group, Oosterhout.

Looveren, V. Van, en G. Sophie, 2020. *Plan van Aanpak inventariserend veldonderzoek d.m.v. boringen; Gedempte Haven 2021 te Waalwijk*. Antea Group, Oosterhout.

Miedema, F.R.P.M. en Schorn, E.A., 2008: *Gemeente Waalwijk, Kerkstraat 7 te Waalwijk. Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (karterende fase)*. BAAC-rapport V-07.0455. BAAC, 's Hertogenbosch – Deventer.

Mulder, E.F.J., M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003. *De ondergrond van Nederland*. TNO, Utrecht.

Nuenen, F. van, 2006: *Waalwijk Taxandriaweg. Archeologische begeleiding verlegging stamriool*. BAAC-rapport 05.246. BAAC, 's Hertogenbosch.

Nuenen, F. van, 2007: *Waalwijk Grotestraat. Archeologische begeleiding nabij de Nederlands Hervormde Kerk*. BAAC rapport 07.0085. BAAC, 's Hertogenbosch.

Tump, M., 2009: *Waalwijk, Kerkstraat 7. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*. BAAC rapport A-08.0184. BAAC, 's Hertogenbosch.

Vercauteren, F., 1997: *Verkeer en vervoer in de Midden-Langstraat voor circa 1880. Een balans*. In: Groot, T. de, Rosendaal J. en Vercauteren F. (eds), Tijdschrift voor de Heemkundekring "De Erstelinghe" 21.

Vos, P. en Vries, S. de, 2013: *2e generatie palaeogeografische kaarten van Nederland (versie 2.0)*. Deltares, Utrecht.

Kaarten

- Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, STIBOKA/Alterra, Wageningen
- Grote Historische Atlas (1830-1855), Wolters Noordhoff, Groningen
- Geomorfologische kaart 1:50.000, Alterra, Wageningen
- Kadastrale kaarten 1811-1832 (<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>)
- Topografische kaart 1:25000 (<http://kadata.kadaster.nl>)

Internet

- ahn.maps.arcgis.com
- beeldbank.cultureelerfgoed.nl
- www.aardeopdekaart.nl
- www.archis.cultureelerfgoed.nl
- www.atlasleefomgeving.nl
- www.pdok.nl
- www.ruimtelijkeplannen.nl
- www.topotijdreis.nl

Lijst met afbeeldingen

Afbeelding 1. Uitsnede topografische kaart met de ligging van het plangebied.	1
Afbeelding 2. Uitsnede van de topografische kaart met hierop het plangebied in het rood en het onderzoeksgebied in het blauw (bron: ESRI Nederland).	7
Afbeelding 3. Luchtfoto van het plangebied met in het rood het plangebied (Bron: ESRI Nederland).	8
Afbeelding 4. Uitsnede van de geomorfologische kaart met in het rood het plangebied (bron: pdok).	10
Afbeelding 5. Uitsnede van het AHN met in het rood het plangebied (bron: www.ahn.nl) (legenda: van blauw (laag) naar rood (hoog)).	11
Afbeelding 6. Uitsnede van de bodemkaart met in het rood het plangebied (bron: pdok/STIBOKA).	12
Afbeelding 7a. Uitsnede van de kaart van Sluyter uit 1562 met de globale ligging van het plangebied in het rood (bron: kaartencollectie van het nationaal archief).	15
Afbeelding 8b. Uitsnede van de kadatrale minuut zoals gepubliceerd in 1832. Duidelijk zichtbaar is het rechte verloop van de haven, het liggende deel van de latere laars ontbreekt hier nog (beeldbank RCE).	15
Afbeelding 9. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1850 (bron: www.topotijdreis.nl).	16
Afbeelding 10. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1900 (bron: www.topotijdreis.nl).	17
Afbeelding 11. Uitsnede uit de topografische kaart uit 1950 (bron: www.topotijdreis.nl).	17
Afbeelding 12. Uitsnede van de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart met in het rood het plangebied (bron: gemeente Waalwijk).	24
Afbeelding 13. ABC Model.	30
Afbeelding 14. Conceptontwikkelingsproces.	30
Afbeelding 15. De opbouw van een verhaal door middel van vijf fasen.	31
Afbeelding 16. Beheersaspecten GIKOT van een project.	34
Afbeelding 17. Impressie van het plangebied tijdens het veldwerk; links vanaf boorpunt 6, blik naar het zuiden op de kerk aan de haven; rechts bij boorpunt 3, blik naar het westen. (foto's: Antea Group).	39
Afbeelding 18. Impressie van het plangebied tijdens het veldwerk; links vanaf boorpunt 7, blik naar het zuiden; rechts bij boorpunt 1, blik naar het westen. (foto's: Antea Group).	39
Afbeelding 19. AHN van het plangebied, met in oranje de hoge (opgehoogde) delen en in groen de lagere delen (voormalige havenbak).	42
Afbeelding 20. Advieskaart voor het plangebied.	43

Bijlagen

Archeologische perioden	Beschrijving van de archeologische perioden
AMZ-cyclus	Beschrijving en weergave van de Archeologische Monumentenzorg
Boorbeschrijvingen	Beschrijving en weergave van de boorprofielen

Kaartbijlagen

464630-ARCHIS	Waarnemingen, onderzoeken en archeologische monumenten
464630-S1	Boorpuntenkaart met gezette boringen

Bijlage 1: Archeologische perioden

Bijlage 1: Archeologische perioden

Als bijlage op de resultaten en verzamelde gegevens wordt hieronder een algemene ontwikkeling van de bewoners-geschiedenis in Nederland geschetst.

Gedurende het **paleolithicum** (300.000-8800 voor Chr.) hebben moderne mensen (*homo sapiens*) onze streken tijdens de warmere perioden wel bezocht, doch sporen uit deze periode zijn zeldzaam en vaak door latere omstandigheden verstoord. De mensen trokken als jager-verzamelaars rond in kleine groepen en maakten gebruik van tijdelijke kampementen. De verschillende groepen jager-verzamelaars exploiteerden kleine territoria, maar verbleven, afhankelijk van het seizoen, steeds op andere locaties.

In het **mesolithicum** (8800-4900 voor Chr.) zette aan het begin van het Holoceen een langdurige klimaatsverbetering in. De gemiddelde temperatuur steeg, waardoor geleidelijk een bosvegetatie tot ontwikkeling kwam en de variatie in flora en fauna toenam. Ook in deze periode trokken de mensen als jager-verzamelaars rond. Voorwerpen uit deze periode bestaan voornamelijk uit voor de jacht ontworpen vuurstenen spitsjes.

De hierop volgende periode, het **neolithicum** (5300-2000 voor Chr.), wordt gekenmerkt door een overschakeling van jager-verzamelaars naar sedentaire bewoners, met een volledig agrarische levenswijze. Deze omwenteling ging gepaard met een aantal technische en sociale vernieuwingen, zoals huizen, geslepen bijlen en het gebruik van aardewerk. Door de productie van overschot kon de bevolking gaan groeien en die bevolkingsgroei had tot gevolg dat de samenleving steeds complexer werd. Uit het neolithicum zijn verschillende grafmonumenten bekend, zoals hunebedden en grafheuvels.

Het begin van de **bronstijd** (2000-800 voor Chr.) valt samen met het eerste gebruik van bronzen voorwerpen, zoals bijlen. Het gebruik van vuursteen was hiermee niet direct afgelopen. Vuursteenmateriaal uit de bronstijd is meestal niet goed te onderscheiden van dat uit andere perioden. Het aardewerk is over het algemeen zeldzaam. De grafheuveltraditie die tijdens het neolithicum haar intrede deed werd in eerste instantie voortgezet, maar rond 1200 voor Chr. vervangen door begravingen in urnenvelden. Het gaat hier om ingegraven urnen met crematieresten waar overheen kleine heuveltjes werden opgeworpen, eventueel omgeven door een greppel.

In de **ijzertijd** (800-12 voor Chr.) werden de eerste ijzeren voorwerpen gemaakt. Ten opzichte van de bronstijd traden er in de aardewerktraditie en in het gebruik van vuursteen geen radicale veranderingen op. De mensen woonden in verspreid liggende hoeven of in nederzettingen van enkele huizen. Op de hogere zandgronden ontstonden uitgebreide omwalde akkercomplexen (*celtic fields*). In deze periode werden de kleigebieden ook in gebruik genomen door mensen afkomstig van de zandgebieden. Opvallend zijn de verschillen in materiële welstand. Er zijn zogenaamde vorstengraven bekend in Zuid-Nederland, maar de meeste begravingen vonden plaats in urnenvelden.

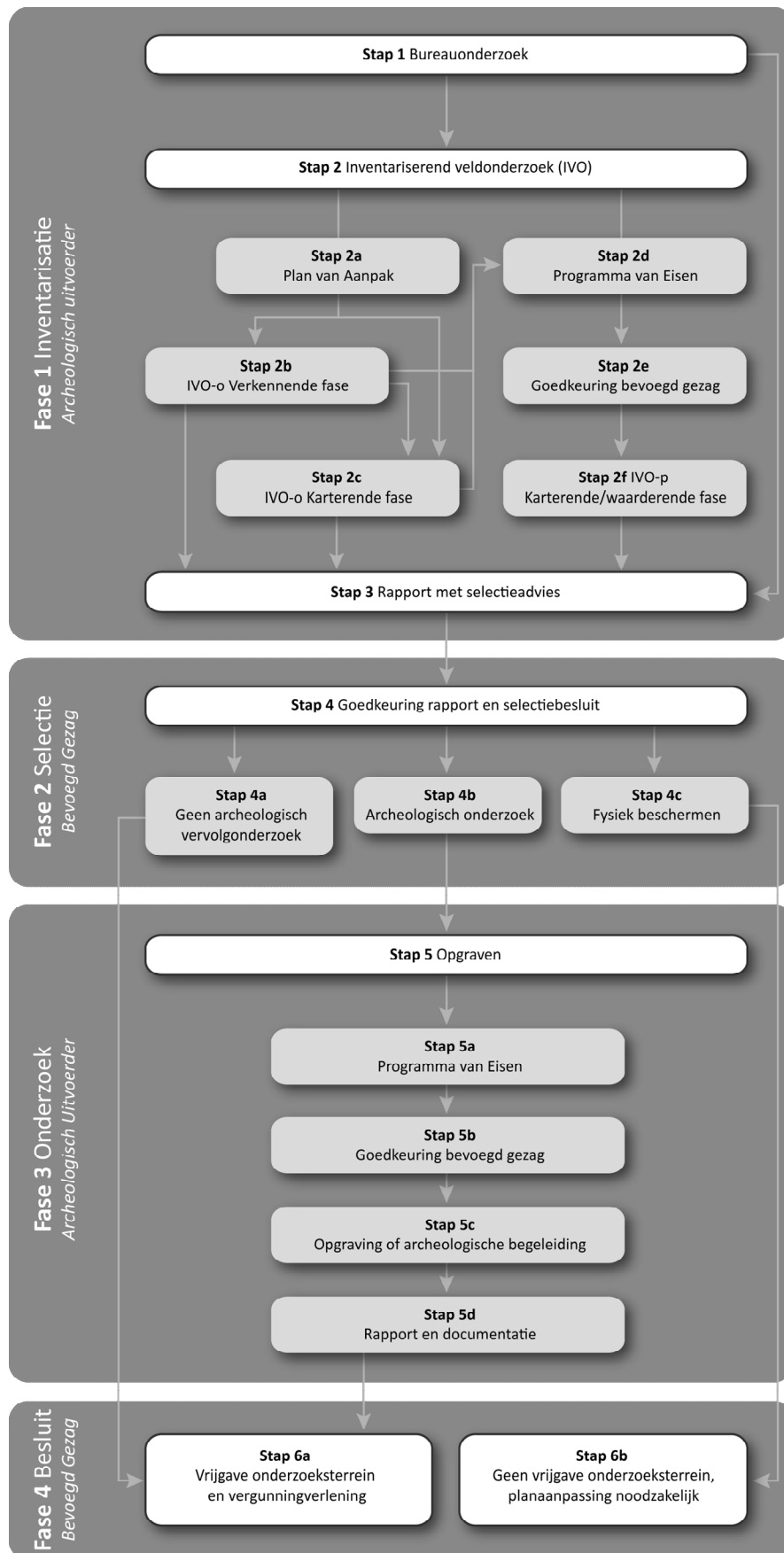
Met de **Romeinse tijd** (12 voor Chr. tot 450 na Chr.) eindigt de prehistorie en begint de geschreven geschiedenis. In 47 na Chr. werd de Rijn definitief als rijksgrens van het Romeinse Rijk ingesteld. Ter controle van deze zogenaamde *limes* werden langs de Rijn *castella* (militaire forten) gebouwd. De inheems leefwijze handhaafde zich wel, ook al werd de invloed van de Romeinen steeds duidelijker in soorten aardewerk (o.a. gedraaid) en een betere infrastructuur. Onder meer ten gevolge van invallen van Germaanse stammen ontstond er instabiliteit wat uiteindelijk leidde tot het instorten van de grensverdediging langs de Rijn.

Over de **middeleeuwen** (450-1500 na Chr.), en met name de vroege middeleeuwen (450-1000 na Chr.), zijn nog veel zaken onbekend. Archeologische overblijfselen zijn betrekkelijk schaars. De politieke macht was na het wegvallen van de Romeinen in handen gekomen van regionale en lokale hoofdliden. Vanaf de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is een toenemende feodalisering zichtbaar. Door bevolkingsgroei en gunstige klimatologische omstandigheden werd in deze periode een begin gemaakt met het ontginnen van bos, heide en veen. Veel van onze huidige steden en dorpen dateren uit deze periode.

De hierop volgende periode 1500 – heden wordt aangeduid als **nieuwe tijd**.

Bijlage 2: Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Schema Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Verklarende woordenlijst Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Archeologische begeleiding (STAP 5c)

Een archeologische begeleiding wordt uitgevoerd wanneer proefsleuven of en opgraving niet mogelijk zijn door bijvoorbeeld civieltechnische beperkingen.

Archeologische indicatoren

Hiermee worden aanwijzingen in de bodem bedoeld die duiden op menselijke activiteiten in het verleden, zoals aardewerkscherven, houtskool, botmateriaal, vondstlagen, etc.

Archis

Archeologisch informatiesysteem voor Nederland. Een digitale databank met gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen.

Bureauonderzoek (STAP 1)

Het bureauonderzoek is een rapportage waarin een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel wordt opgesteld aan de hand van geomorfologische en bodemkaarten, de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS), historische kaarten en archeologische publicaties.

Fysiek beschermen (STAP 4c)

De archeologische resten blijven in de bodem behouden door bijvoorbeeld planaanpassingen.

Geofysisch onderzoek

Meetapparatuur brengt archeologische verschijnselen in de bodem driedimensionaal in kaart zonder te boren of te graven. Dit kan bijvoorbeeld door radar-, weerstandsonderzoek of elektromagnetische metingen.

Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Dit model geeft op detailniveau voor het plangebied aan wat aan archeologische vindplaatsen aanwezig kan zijn. Op basis van dit verwachtingsmodel wordt bepaald of een inventariserend veldonderzoek nodig is en wat de juiste methode is om eventueel aanwezige archeologische resten aan te tonen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) (STAP 2)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek worden archeologische waarden in het veld geïnventariseerd en gedocumenteerd. Waar is wat in de bodem aanwezig? De inventarisatie kan bestaan uit een inventariserend veldonderzoek-overig (door middel van een booronderzoek, veldkartering en/of geofysisch onderzoek) en/of een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. Wat de beste methode is, hangt sterk af van de omstandigheden en de aard van de vindplaats.

Inventariserend veldonderzoek - overig (IVO-o) (STAP 2b of 2c)

Bij een Inventariserend veldonderzoek - overig door middel van boringen (IVO-o) worden boringen gezet door middel van een handboor of guts.

Inventariserend veldonderzoek - proefsleuven (IVO-p) (STAP 2f)

Proefsleuven zijn lange sleuven van twee tot vijf meter breed die worden aangelegd in de zones waar aanwijzingen zijn voor het aantreffen van archeologische vindplaatsen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Verkennende fase (STAP 2b)

Wanneer bij het bureauonderzoek onvoldoende gegevens beschikbaar zijn om een gespecificeerd verwachtingsmodel op te stellen, wordt een inventariserend veldonderzoek - verkennende fase uitgevoerd. In deze fase wordt onderzocht of de bodem nog intact is, wat de bodemopbouw is en hoe deze invloed heeft gehad op de locatiekeuze van de mens in het verleden. Het onderzoek is bedoeld om kansarme zones om archeologische resten aan te treffen uit te sluiten en kansrijke zones te selecteren voor vervolgonderzoek. Een verkennend onderzoek kent een relatief lage onderzoeksintensiteit en wordt meestal uitgevoerd door middel van boringen.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Karterende fase (STAP 2c of 2f)

Tijdens een inventariserend veldonderzoek - karterende fase wordt het plangebied systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische sporen en/of vondsten. De intensiteit van onderzoek is groter dan in de verkennende fase, bijvoorbeeld door een groter aantal boringen per hectare of door het aanleggen van proefsleuven.

Inventariserend veldonderzoek (IVO) - Waarderende fase (STAP 2f)

Tijdens de waarderende fase wordt aangegeven of de aangetroffen archeologische vindplaatsen behoudenswaardig zijn. Dat betekent dat de aard, omvang, datering, conservering en inhoudelijke kwaliteit van de vindplaats(en) wordt vastgesteld. Wanneer de waardering van de archeologische resten laag is, hoeft geen verder archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd. Het plangebied wordt 'vrijgegeven'. Wanneer de resten behoudenswaardig zijn, wordt in eerste instantie behoud in situ (ter plekke in de bodem) nagestreefd. Wanneer dit door de voorgenomen ontwikkelingen niet mogelijk is, wordt vervolgonderzoek uitgevoerd in de vorm van een opgraving of archeologische begeleiding. Vaak wordt deze fase gecombineerd uitgevoerd met het inventariserend veldonderzoek karterende fase.

Opgraving (STAP 5c)

Wanneer door de toekomstige ontwikkelingen aanwezige archeologische resten in de bodem niet behouden kunnen worden, wordt een opgraving uitgevoerd. Tijdens de opgraving worden archeologische resten gedocumenteerd, gefotografeerd en bestudeerd. Hierdoor wordt informatie over het verleden zo goed mogelijk vastgelegd en behouden.

Plan van Aanpak (PvA) (STAP 2a)

Voor een booronderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) noodzakelijk. Het PvA beschrijft hoe het veldwerk wordt uitgevoerd en uitgewerkt.

Programma van Eisen (PvE) (STAP 2d of 5a)

Voor het uitvoeren van een inventariserend veldonderzoek - proefsleuven, archeologische begeleiding of opgraving is een Programma van Eisen (PvE) noodzakelijk. Het PvE beschrijft het doel, vraagstelling en uitvoeringsmethode van het archeologisch onderzoek. Dit document wordt beschouwd als basisdocument voor archeologisch veldonderzoek waarmee de inhoudelijke kwaliteit gewaarborgd wordt. Het PvE wordt goedgekeurd door het bevoegd gezag (gemeente, provincie of het rijk).

Quickscan

In een quickscan wordt geïnventariseerd of en waar archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

Selectieadvies (STAP 3)

In het selectieadvies wordt op archeologisch inhoudelijke argumenten het advies gegeven welke delen van het plangebied vrijgegeven kunnen worden voor verdere ontwikkeling en welke delen behouden of opgegraven moeten worden.

Selectiebesluit (STAP 4)

De bevoegde overheid (gemeente, provincie of soms het rijk) geeft op basis van het selectieadvies aan welke maatregelen genomen worden. De bevoegde overheid kan van het selectieadvies afwijken indien zij dat nodig acht.

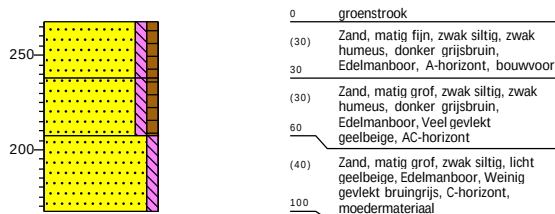
Veldkartering

Bij een veldkartering wordt het plangebied systematisch belopen om archeologische oppervlaktevondsten te verzamelen.

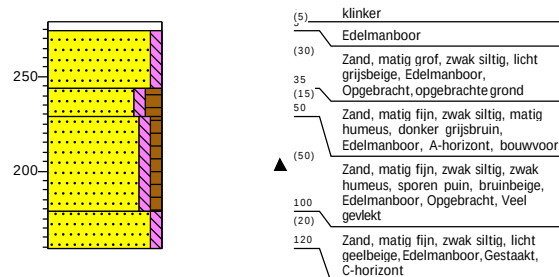
Bijlage 3: Boorprofielen

Boring: 1

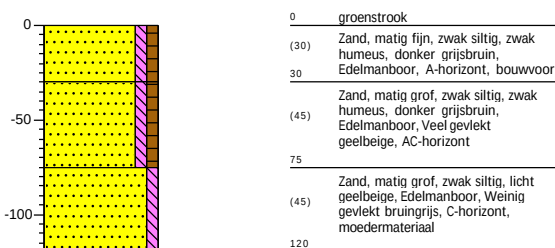
Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132169,79
 Y-coördinaat: 411420,96
 Maaiveldhoogte: NAP 2,678 m

Boring: 3

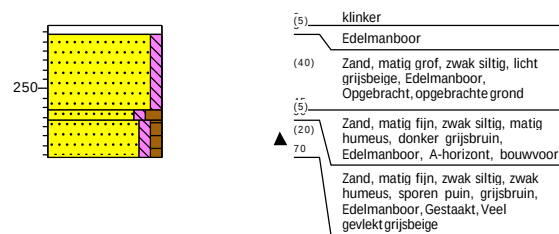
Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132223,68
 Y-coördinaat: 411409,60
 Maaiveldhoogte: NAP 2,791 m

Boring: 5

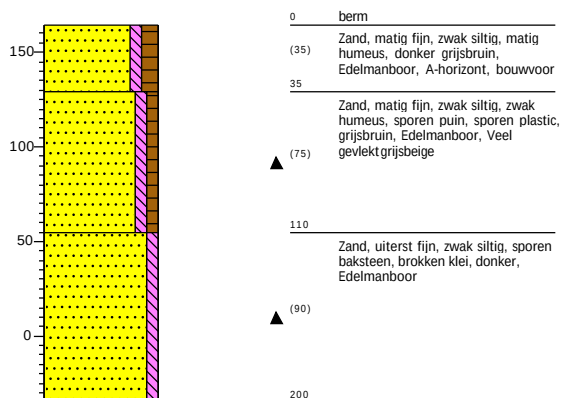
Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132158,91
 Y-coördinaat: 411374,05

Boring: 6

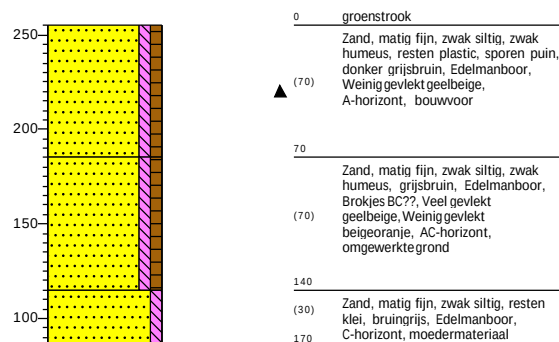
Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132242,27
 Y-coördinaat: 411382,31
 Maaiveldhoogte: NAP 2,836 m

Boring: 7

Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132315,36
 Y-coördinaat: 411382,89
 Maaiveldhoogte: NAP 1,645 m

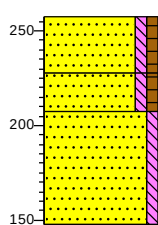
Boring: 8

Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132166,02
 Y-coördinaat: 411330,15
 Maaiveldhoogte: NAP 2,551 m

Boring: 9

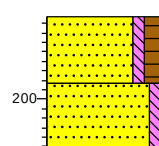
Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132201,64
 Y-coördinaat: 411333,63
 Maaiveldhoogte: NAP 2,576 m

0	groenstrook
(30)	Zand, matig fijn, zwak siltig, zwak humeus, donker grijsbruin, Edelmanboor, A-horizont, bouwvoor
30	
(20)	Zand, matig grof, zwak siltig, zwak humeus, donker grijsbruin, Edelmanboor, Veel gevlekt geelbeige, AC-horizont
50	
(60)	Zand, matig grof, zwak siltig, licht geelbeige, Edelmanboor, C-horizont, moedermateriaal
110	

Boring: 10

Datum: 17-2-2021
 Boormeester: Gerjan Sophie
 X-coördinaat: 132239,93
 Y-coördinaat: 411315,59
 Maaiveldhoogte: NAP 2,436 m

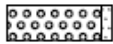
0	groenstrook
(35)	Zand, matig fijn, zwak siltig, matig humeus, donker grijsbruin, Edelmanboor, A-horizont, bouwvoor
35	
(35)	Zand, matig fijn, zwak siltig, sporen klei, sterk baksteenhoudend, Edelmanboor, Gestaakt
70	

Legenda (NEN 5104 en ASB)

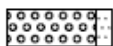
grind

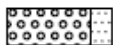
Grind, siltig

Grind, zwak zandig

Grind, matig zandig

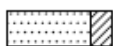

Grind, sterk zandig

Grind, uiterst zandig

zand

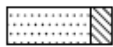
Zand, kleiig

Zand, zwak siltig

Zand, matig siltig

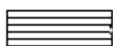

Zand, sterk siltig

Zand, uiterst siltig

veen

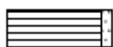
Veen, mineraalarm

Veen, zwak kleiig

Veen, sterk kleiig

Veen, zwak zandig

Veen, sterk zandig

klei

Klei, zwak siltig

Klei, matig siltig

Klei, sterk siltig

Klei, uiterst siltig

Klei, zwak zandig

Klei, matig zandig

Klei, sterk zandig

leem

Leem, zwak zandig

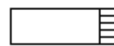

Leem, sterk zandig

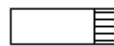
overige toevoegingen

zwak humeus

matig humeus

sterk humeus

zwak grindig

matig grindig

sterk grindig

laaggrens

(wordt bepaald voor de ondergrens van de beschreven laag)

□ < 0,3 cm

scherpe overgang

D 0,3 - < 3 cm

overgang geleidelijk

E > 3 cm

diffuse overgang

amorfiteit veen (veraardheid)

? zwak amorf

niet tot zwak veraarde resten

A matig amorf

structuur nog zichtbaar

@ sterk amorf

sterk veraard, structuurloos

overig

▲ bijzonder bestanddeel

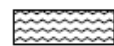
◄ Gemiddeld hoogste grondwaterstand

≡ grondwaterstand

◆ Gemiddeld laagste grondwaterstand

slib

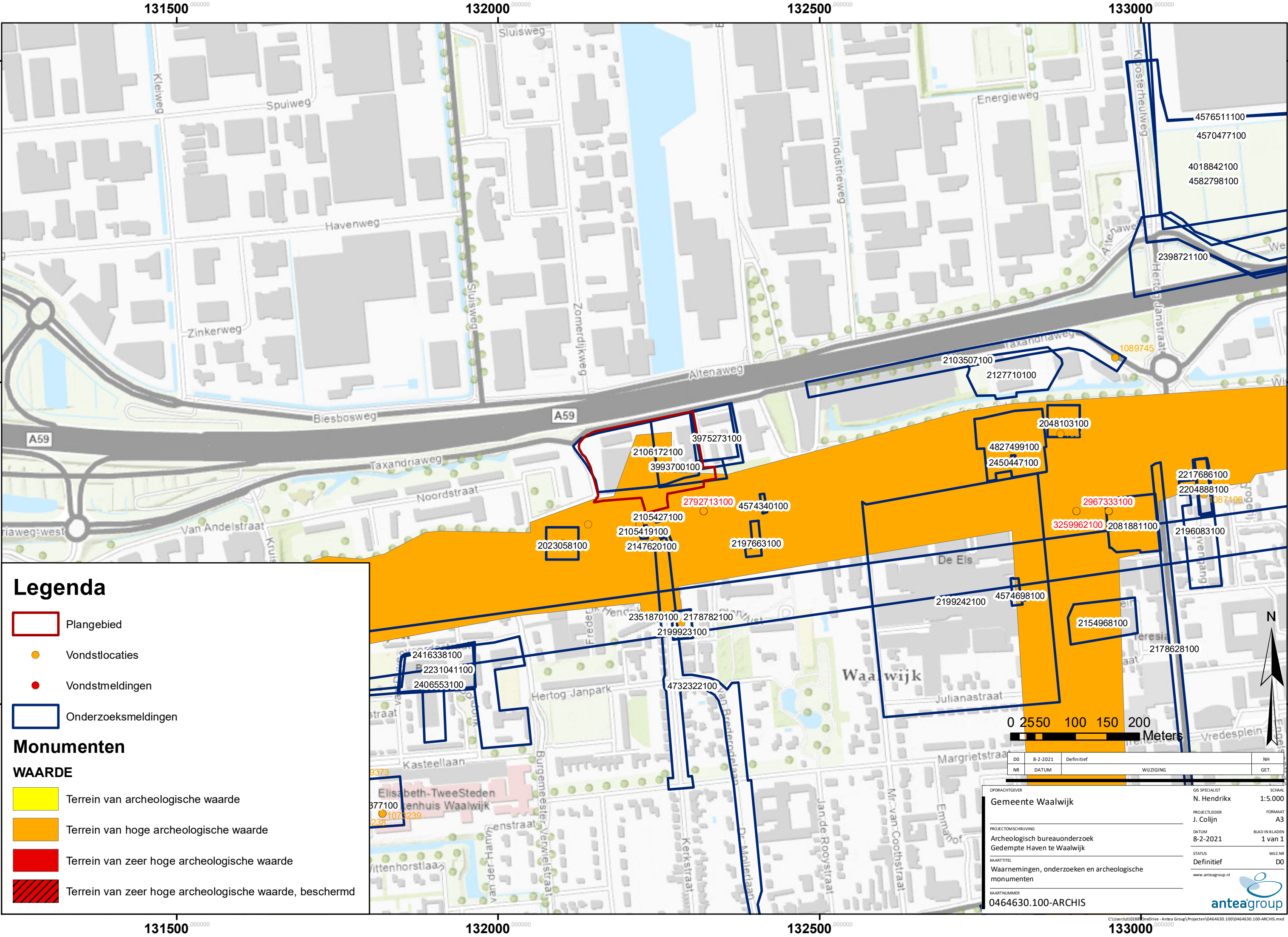

water

gezeefd traject

Kaartbijlagen

Legenda

- Plangebied
- Vondstlocaties
- Vondstmeldingen
- Onderzoeksmeldingen

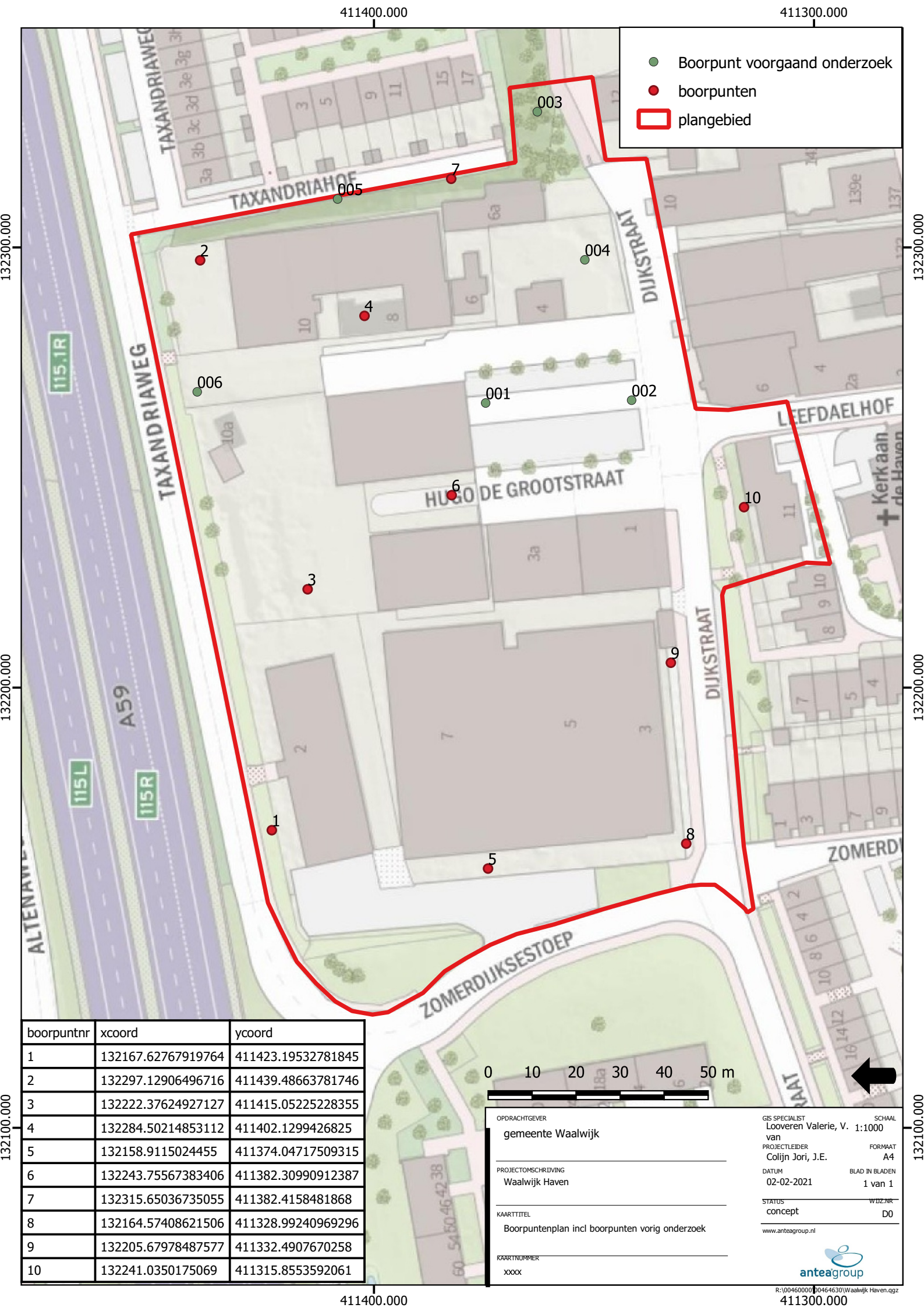
Monumenten

WAARDE

- Terrein van archeologische waarde
- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

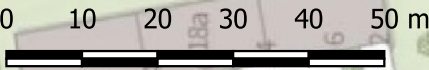
DO	8-2-2021	Definitief	NH
NR	DATUM	WUZIGING	GET.

OPDRACHTGEVER	GIS SPECIALIST	SCHAAL
Gemeente Waalwijk	N. Hendriks	1:5.000
PROJECTLEIDER	FORMAAT	
J. Colijn	A3	
DATUM	BLAD IN BLADEN	
8-2-2021	1 van 1	
STATUS	WUZ NR	
Definitief	D0	
KAARTTITEL	www.anteagroup.nl	
Waarnemingen, onderzoeken en archeologische monumenten		
KAARTNUMMER	anteagroup	
0464630.100-ARCHIS		

- Boorpunt voorgaand onderzoek
- boorpunten
- plangebied

boorpuntnr	xcoord	ycoord
1	132167.62767919764	411423.19532781845
2	132297.12906496716	411439.48663781746
3	132222.37624927127	411415.05225228355
4	132284.50214853112	411402.1299426825
5	132158.9115024455	411374.04717509315
6	132243.75567383406	411382.30990912387
7	132315.65036735055	411382.4158481868
8	132164.57408621506	411328.99240969296
9	132205.67978487577	411332.4907670258
10	132241.0350175069	411315.8553592061

OPDRACHTGEVER
gemeente Waalwijk

PROJECTOMSCHRIJVING
Waalwijk Haven

KAARTTITEL
Boorpuntenplan incl boorpunten vorig onderzoek

KAARTNUMMER
XXXX

GIS SPECIALIST
Looveren Valerie, V. 1:1000

PROJECTLEIDER
Colijn Jori, J.E. FORMAAT
A4

DATUM
02-02-2021 BLAD IN BLADEN
1 van 1

STATUS
concept W.D.Z.N.R.
D0

www.anteagroup.nl

Over Antea Group

Antea Group is het thuis van 1500 trotse ingenieurs en adviseurs. Samen bouwen wij elke dag aan een veilige, gezonde en toekomstbestendige leefomgeving. Je vindt bij ons de allerbeste vakspecialisten van Nederland, maar ook innovatieve oplossingen op het gebied van data, sensing en IT. Hiermee dragen wij bij aan de ontwikkeling van infra, woonwijken of waterwerken. Maar ook aan vraagstukken rondom klimaatadaptatie, energietransitie en de vervangingsopgave. Van onderzoek tot ontwerp, van realisatie tot beheer: voor elke opgave brengen wij de juiste kennis aan tafel. Wij denken kritisch mee en altijd vanuit de mindset om samen voor het beste resultaat te gaan. Op deze manier anticiperen wij op de vragen van vandaag en de oplossingen voor morgen. Al bijna 70 jaar.

Contactgegevens

Beneluxweg 125
4904 SJ OOSTERHOUT
Postbus 40
4900 AA OOSTERHOUT
T. (0162) 48 70 00
E. jori.colijn@anteagroup.nl

www.anteagroup.nl

ISSN: 1570-6273

Copyright © 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, elektronisch of op welke wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de auteurs.

Disclaimer

Antea Group aanvaardt op generlei wijze aansprakelijkheid voor schade welke voortvloeit uit beslissingen genomen op basis van de resultaten van archeologisch (voor)onderzoek.